

Švedska
Sverige

Gender Centar Federacije Bosne i Hercegovine

Multisektorski odgovor

U okviru UN Women projekta "Standardi i angažman za sprječavanje nasilja nad ženama i nasilja u porodici u Bosni i Hercegovini", koji finansijski podržava Švedska agencija za međunarodni razvoj i saradnju SIDA, Gender Centar Federacije Bosne i Hercegovine realizuje projekt „Unapređenje pristupa multisektorskim uslugama za žrtve rodno zasnovanog nasilja na kantonalm i općinskom nivou“. Projekat ima za cilj podržati rad kantonalnih koordinacionih tijela i općinskih multisektorskih timova u preventivnom djelovanju i postupanju u slučajevima nasilja u porodici.“

ISBN 978-9958-549-04-5
9 789958 549045

POSTUPANJE U SLUČAJEVIMA NASILJA U PORODICI

Multisektorski odgovor

Slučaj nasilja u porodici

Podnošenje prijave policiji

Policija izlazi na lice mesta

Sud

Provođenje zaštitnih mjeru

1. Udaljenje iz stana, kuće ili nekog drugog stambenog prostora i zabrana vraćanja u stan, kuću ili neki drugi stambeni prostor
2. Zabrana približavanja žrtvi nasilja
3. Zabrana uznemiravanja ili uhođenja osobe izložene nasilju
4. Obavezani psihosocijalni tretman
5. Obavezno liječenje od ovisnosti
6. Privremeno lišavanje slobode i zadržavanje

prati provođenje zaštitnih mjera (1., 2., 3. i 6.)

Tužilaštvo

- provodi istragu
- podnosi optužnicu sudu

- može prepoznati nasilje
- izlazi na lice mesta
- uzima izjave
- podnosi izvještaj o počinjenom krivičnom djelu
- podnosi zahtjev za izricanje zaštitnih mjera
- prati provođenje zaštitnih mjera
- provodi zaštitne mjere

- može prepoznati nasilje
- izlazi na lice mesta
- pruža stručnu podršku žrtvama nasilja u porodici
- uzima anamnezu
- prati provedbu svih zaštitnih mjera

informisanje suda o
provođenju zaštitnih mjera

prijava policiji

- može prepoznati nasilje
- obaveza prijavljivanje
- dokumentovanje
- uzima anamnezu
- pruža zdravstvenu podršku
- provodi zaštitnu intervenciju
- provodi zaštitnu intervenciju

POSTUPANJE U SLUČAJEVIMA NASILJA U PORODICI

Multisektorski odgovor

Zlatan Hrnčić
Fatima Bećirović

Zlatan Hrnčić i Fatima Bećirović

POSTUPANJE U SLUČAJEVIMA NASILJA U PORODICI

Multisektorski odgovor

Gender Centar Federacije Bosne i Hercegovine

Sarajevo, 2018.

Naslov: Postupanje u slučajevima nasilja u porodici – multisektorski odgovor

Izdavač: Gender Centar Federacije Bosne i Hercegovine

Za izdavača: Ana Vuković

Autori: Zlatan Hrnčić i Fatima Bećirović

Lektura: Enisa Julardžija

DTP: Zlatan Hrnčić

Štampa: „Dobra Knjiga“ d.o.o. Sarajevo

2 Tiraž: 600

Godina izdanja: 2018.

Saradnici koji su učestvovali u izradi ove publikacije u pojedinim oblastima su: Adisa Mehić (Zdravstvo), Mirsada Poturković (Socijalna zaštita), Suvada Kuldija (Policija), Sanin Pačariz (Pravosuđe), Nadija Bandić (Obrazovanje), Amer Homarac (NVO) i Svjetlana Živanov (Mediji).

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine, Sarajevo

343.54/.55

HRNČIĆ, Zlatan
Postupanje u slučajevima nasilja u porodici / Zlatan Hrnčić, Fatima Bećirović.
- Sarajevo : Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine, 2018. - 95 str. ; 24 cm
Bibliografija: str. 80-86 i uz tekst.
ISBN 978-9958-549-04-5
1. Bećirović, Fatima [autor]
COBISS.BH-ID 26381062

SADRŽAJ

UVOD	5
1. NASILJE U PORODICI.....	8
2. STRATEŠKI I PRAVNI OKVIR U FEDERACIJI BOSNE I HERCEGOVINE.....	11
3. ULOGA POLICIJE U SLUČAJEVIMA NASILJA U PORODICI.....	14
4. ULOGA PRAVOSUĐA U SLUČAJEVIMA NASILJA U PORODICI.....	20
5. ULOGA CENTARA ZA SOCIJALNI RAD U SLUČAJEVIMA NASILJA U PORODICI.....	28
5.1. Pravni osnov za postupanje centara za socijalni rad u slučajevima nasilja u porodici	29
5.2. Postupanje centra za socijalni rad/službe socijalne zaštite po prijavi nasilja u porodici	30
5.2.1. <i>Postupanje centra za socijalni rad u slučajevima nasilja u porodici (primjer iz prakse)</i>	33
5.3. Praćenje izvršenja zaštitnih mjera.....	35
5.4. Postupanje centra za socijalni rad/službe socijalne zaštite po prijavi nasilja nad djecom.....	36
5.5. Postupanje centra za socijalni rad/službe socijalne zaštite po prijavi nasilja u institucijama u kojima je smješteno dijete, odnosno odrasla osoba	39
5.6. Saradnja sa drugim institucijama	39
6.ULOGA ZDRAVSTVENIH USTANOVA U SLUČAJEVIMA NASILJA U PORODICI	41
6.1. Pravni osnov za postupanje zdravstvenih ustanova u slučajevima nasilja u porodici.....	41
6.2. Nasilje u porodici – javnozdravstveni problem	44
6.3. Postupanje zdravstvenih ustanova u slučajevima nasilja u porodici	45
6.4. Zaštitne mjere koje se provode u zdravstvenim ustanovama	54
6.5. Saradnja sa drugim institucijama, organima i organizacijama.....	55
7.ULOGA ODGOJNO-OBRAZOVNIH USTANOVA U SLUČAJEVIMA NASILJA U PORODICI	58
7.1. Pravni osnov za postupanje odgojno-obrazovnih ustanova	59
7.2. Odgojno-obrazovne ustanove – sigurno i poticajno mjesto	63
7.3. Postupanje odgojno-obrazovnih ustanova u slučajevima nasilja u porodici	67

8. ULOGA SIGURNIH KUĆA U SLUČAJEVIMA NASILJA U PORODICI.....	70
8.1.Uloga i položaj specijaliziranih nevladinih organizacija u borbi i zaštiti od nasilja u porodici	71
8.2.Sigurna kuća za zaštitu i pomoć žrtvama nasilja	72
8.3.Koordinirano djelovanje subjekata zaštite	74
9. OSTALI SERVISI I USLUGE.....	76
9.1.SOS telefon 1265	77
9.2.Programi ekonomskog osnaživanja i drugi vidovi podrške.....	77
9.3.Besplatna pravna pomoć	78
10. ULOGA MEDIJA.....	79
11. OBAVEZE NADLEŽNIH ORGANA VLASTI.....	83
12. PREPORUKE.....	86
13. LITERATURA	91
14. PRILOZI.....	97
PRILOG I.Riječnik pojmova.....	98
PRILOG II.Plan i program obuke profesionalaca.....	103
PRILOG III.Hodogram postupanja službi/ustanova/institucija u slučajevima nasilja u porodici.	104

UVOD

Istraživanje i praksa ukazuju na to da način na koji se žrtvama nasilja usluge pružaju ima značajan utjecaj na njihovu efikasnost¹. Ključ za odgovor na nasilje u porodici te za održavanje sigurnosti i dobrobiti porodice kao osnovne čelije društva jeste razumjeti prirodu nasilja, njegove uzroke i posljedice te pružati usluge u sklopu kulture jačanja porodice, s posebnim akcentom na žene i djecu kao najčešće žrtve nasilja u porodici. Kod pružanja kvalitetnih osnovnih usluga institucije vlasti moraju razmotriti krovne principe koji stoje iza pružanja svih osnovnih usluga, kao i osnovne elemente koji se moraju obezbijediti kao podrška pružanju svakoj od osnovnih usluga. Ti principi i osnovni elementi reflektiraju se u zajedničkim karakteristikama i aktivnostima koje prožimaju sektor zdravstva, socijalne zaštite, policije i pravosuđa te mehanizme koordinacije i upravljanja.

5

Tradicionalni model rješavanja pitanja nasilja u porodici, s akcentom na nasilje nad ženama i djecom, bavi se izoliranim pružateljima usluga (višestruki i nekoordinirani kontakti za žrtve), koji nude niz usluga koje nisu sveobuhvatne i kojima se ne mogu zadovoljiti složene potrebe žrtava. Na sistemskom nivou odsustvo jednog integriranog pristupa podrazumijeva širok spektar problema koji ometaju intervenciju i na neprihvatljiv način remete tačnost statističkih podataka o fenomenu nasilja u porodici. Postoje razlike među procedurama koje različite institucije koriste za identifikaciju, registraciju i izvještavanje o slučajevima nasilja u porodici. Nedostaci nekoordiniranog odgovora na nasilje u porodici jesu sljedeći:

- Lišavanje žrtve integrirane društvene podrške i informacija;
- Komplikiranje situacije u kojoj se žrtva nalazi, te kašnjenje u pružanju konkretne intervencije/podrške;
- Višestruke i ponovljene posjete žrtava pružateljima usluga

¹Multisektorski odgovor na rodno zasnovano nasilje, Efikasan i koordiniran način zaštite i osnaživanja žrtava odnosno osoba koje su preživjele rodno zasnovano nasilje, Modul 1., EEIRH, UNFPA EECARO, 2015, str. 12.

uslijedne jasne međuinstitucionalne podjele;

- Korištenje različitih termina i definicija nasilja u porodici;
- Prikupljanje različitih podataka/pokazatelja o slučajevima nasilja u porodici;
- Primjena različitih pravila registriranja, evidencija, prenosa i objedinjavanja podataka.

Multisektorski odgovor na nasilje u porodici predstavlja holistički i koordiniran pristup čiji je cilj uskladiti i uvezati programe i aktivnosti koje su razvile i koje primjenjuju različite institucije (i ne samo one) u oblasti psihosocijalne zaštite, provođenja zakona (policija, tužilaštvo i pravosudni organi) i zdravstva. Multisektorski odgovor zasniva se na međuinstitucionalnom partnerstvu i saradnji, zahtijeva zajedničku filozofiju rješavanja pitanja nasilja u porodici, te slijedi principe i standarde koje određuju uključeni partneri.

Multisektorski odgovor na nasilje u porodici povećava nivo sigurnosti i podrške žrtvama kroz jednu efikasnu, direktnu i dosljednu mrežu usluga.

Koordinirano djelovanje relevantnih institucija/organizacija poboljšava kvalitet usluga koje se pružaju žrtvama putem olakšavanja pristupa programima obuke za članove multisektorskog timova. Mreža dobro obučenih pružatelja usluga, s neophodnim vještinama i odgovarajućim stavovima, može pružiti adekvatnu i efikasnu podršku prilagođenu potrebama žrtava, te smanjiti rizik od ponovne viktimizacije.

Mreža efikasnih i kvalitetnih usluga povećat će povjerenje žrtava u sposobnost i prijemčivost nadležnih institucija/organizacija.

Multisektorski odgovor na nasilje u porodici uvodi trajne i održive sisteme koordinacije, te pomaže u stvaranju kulture na nivou institucija i zajednice prema kojoj nasilje u porodici nije prihvatljivo niti se može tolerirati.²

²Multisektorski odgovor na rodno zasnovano nasilje, Efikasan i koordiniran način zaštite i osnaživanja žrtava odnosno osoba koje su preživjele rodno zasnovano nasilje, EEIRH, UNFPA EECARO, 2015, str. 3. i 4.

Ciljevi multisektorskog odgovora na nasilje u porodici su:

1. Osiguravanje i olakšavanje pristupa službama podrške za žrtve nasilja u porodici;
2. Integriranje i uvezivanje intervencije kroz sve programe korištenjem dogovorenih međuinstitucionalnih radnih pravila i instrumenata;
3. Osiguravanje odgovornosti na svim nivoima, te svih uključenih institucija;
4. Osiguravanje koordiniranog djelovanja u pogledu rješavanja i sprečavanja nasilja u porodici;
5. Osiguravanje tačnijih podataka o slučajevima nasilja u porodici, te o prethodnim intervencijama i upućivanju.³

³Ibid., str. 5.

1. NASILJE U PORODICI

Nasilje u porodici prisutno je u svim zemljama svijeta bez obzira na njihovu demokratsku tradiciju, ekonomsku snagu, stepen obrazovanosti ili kulturu. Radi se o globalnoj pojavi koja je prisutna u svim društvima svijeta i predstavlja svaki oblik fizičkog, seksualnog, psihičkog ili ekonomskog nasilja ili prijetnja takvim nasiljem kojem se izlaže neki od članova porodice. Nasilje nije izolirani, pojedinačan događaj, već obrazac ponavljajućih ponašanja.

Prema istraživanjima provedenim u Bosni i Hercegovini⁴ 90% građana izražava visok stepen svjesnosti o problemu nasilja u porodici, međutim 45% građana nasilje u porodici još uvijek gleda kao privatni problem. Ovo pokazuje da naše društvo u procesu tranzicije, postaje svjesno određenih problema, međutim patrijarhalni društveni kontekst još uvijek ima značajan utjecaj te se rješavanje datih ⁹ problema smatra privatnom stvari, čemu doprinosi i podatak da 80% ispitanika smatra u određenim situacijama opravdanim nasilje nad članom porodice.

Da se radi o ozbilnjnom problemu, pokazuju i statistički podaci koji govore da je 47% žena u Bosni i Hercegovini tokom života iskusilo neki oblik nasilja, dok je u posljednjih godinu dana nasilje u porodici doživjelo 12% ispitanica. Najčešće se radi o fizičkom nasilju, zatim psihičkom, ali i seksualnom. Međutim, bitno je istaći da je nasilje najčešće kombinirano. Uzrok nasilja u porodici leži u naučenom obrascu ponašanja, odgojnem kontinuitetu kojem doprinose i obrazovni, sociološki, ekonomski, zdravstveni i drugi faktori. Kako nema značajnih razlika u pojavi nasilja u porodici na osnovu životnog standarda, finansijskog stanja i obrazovnog statusa, može se utvrditi da je nasilje u porodici naučen obrazac ponašanja integriran u izgradnju kako individualnih identiteta, tako na kraju i društvenog

⁴Rasprostranjenost i karakteristike nasilja nad ženama u Bosni i Hercegovini, Agencija za ravnopravnost spolova BiH, 2013.

kolektiva koji ovo ponašanje smatra prihvatljivim uz direktnu povezanost sa patrijarhalnim društvom.

2. STRATEŠKI I PRAVNI OKVIR U FEDERACIJI BOSNE I HERCEGOVINE

Važan mehanizam za stvaranje okruženja i prepostavki za punu implementaciju Zakona o zaštiti od nasilja u porodici⁵ sadržan je u članovima 36. do 39. Zakona. U skladu sa članom 36. Zakona, održivost djelovanja osigurana je kroz obavezu Vlade Federacije BiH za donošenjem strateških dokumenata za prevenciju i borbu protiv nasilja u porodici⁶. Na ovaj način se krenulo u sveobuhvatno planiranje i realizaciju aktivnosti s ciljem smanjenja nasilja u porodici, uspostavljanja sistema djelovanja i zaštite i stvaranja uslova za ravnomjernu dostupnost sistema djelovanja i zaštite. U skladu sa poglavljem 8. Strategije, koje se odnosi na monitoring i izveštavanje, praćenje implementacije Strategije se vrši u dvije faze. Do kraja februara (za prethodnu godinu) Vladi Federacije Bosne i Hercegovine 11 se dostavlja Izveštaj o implementaciji Akcionog plana i progrusa povlačenja finansijskih sredstava. Do kraja juna (za prethodnu godinu) dostavlja se konačni izveštaj koji obuhvata i monitoring ostvarenih strateških ciljeva i analizu trendova uz preporuke za poboljšanje stanja po oblastima i implementacije Strategije u narednom periodu. Ovim izveštajima se daje šira slika stanja o preventivnom djelovanju, postupanju i borbi protiv nasilja u porodici s aspekta oblasti definiranih Strategijom (socijalna i dječja zaštita, obrazovanje, zdravstvena zaštita, sigurnost, pravosuđe, statistička evidencija, specifični servisi zaštite i rehabilitacija žrtava nasilja u porodici i razvijanje multidisciplinarnog pristupa pomoći žrtvi nasilja u porodici). Također, daje se kontinuiran prikaz definiranih dugoročnih i srednjoročnih indikatora za praćenje Strategije, te opis realizacije pet strateških ciljeva, uz preporuke za planiranje aktivnosti u narednom periodu.

⁵Zakon o zaštiti od nasilja u porodici („Službene novine Federacije BiH“, broj 20/13)

⁶ Vlada FBiH je usvojila petogodišnju Strategiju za prevenciju i borbu protiv nasilja u porodici (2013-2017), („Službene novine Federacije BiH“, broj 22/13). U skladu sa članovima 15. i 37. Zakona o razvojnem planiranju i upravljanju razvojem u Federaciji BiH („Službene novine Federacije BiH, broj 32/17), trajanje implementacije Strategije za prevenciju i borbu protiv nasilja u porodici (2013-2017) se produžuje na period do kraja 2020. godine.

Nakon usvajanja izvještaja nadležne institucije planiraju ove aktivnosti u okviru izrade godišnjih planova rada, odnosno planiraju sredstva i aktivnosti prilikom izrade okvirnog budžeta.

Realizacija Strategije ostvaruje se kroz usklađivanje normativno-pravnog okvira sa međunarodnim i domaćim standardima, što obuhvata usvajanje zakona i podzakonskih akata u ovoj oblasti. S tim u vezi, važno je napomenuti kako je Bosna i Hercegovina u ovoj oblasti na dobrom putu, jer je jedna od prvih zemalja koja je ratificirala Konvenciju Vijeća Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici – Istanbulska konvencija⁷. Obaveze koje je Bosna i Hercegovina preuzela ratifikacijom ovog dokumenta nadovezuju se na aktivnosti i iskustva provođenja domaćih politika u ovoj oblasti, tako da je ovo dokument kojim se daje veći značaj i podrška aktivnostima koje se već nekoliko godina realiziraju u Bosni i Hercegovini. Potrebna zaštita žrtava nasilja u porodici nakon prijavljivanja krivičnog djela nasilja u porodici data je kroz Zakon o zaštiti od nasilja u porodici. Veoma važan mehanizam implementacije odredbi Zakona, kao i strateških pravaca predstavlja multidisciplinarni pristup koji podrazumijeva zajedničke intervencije različitih institucija i profesija u rješavanju problema nasilja u porodici. U skladu sa članom 37. Zakona o zaštiti od nasilja u porodici, obaveza kantonalnih vlada je da donesu program mjera za prevenciju i borbu protiv nasilja u porodici. Ovaj program mjera predstavlja i Akcioni plan za provedbu Strategije na kantonalnom nivou. Također, u skladu sa članom 37., stav 2., tačka 7. Zakona postoji obaveza formiranja koordinacionog tijela sa zadatkom koordinacije rada svih nadležnih institucija na provođenju programa. Ovdje je data obaveza kantonalnim vladama da formiraju navedena tijela koja obuhvataju policiju, pravosuđe, socijalnu zaštitu, zdravstvo, obrazovanje, ali i medije, nevladine organizacije i sl. ovisno o raspoloživosti organizacija u datom kantonu. Također, sa ovim aktivnostima je povezan i član 39. Zakona koji se odnosi na potpisivanje protokola o saradnji, ali i formiranje općinskih

⁷ Bosna i Hercegovina je u novemburu 2013. godine postala 6. zemlja članica Vijeća Evrope koja je ratificirala Konvenciju. Ovim se BiH obavezala na poduzimanje zakonodavnih i drugih mjera radi osiguranja pravnog, institucionalnog i organizacionog okvira za prevenciju nasilja nad ženama, zaštitu žrtava nasilja te kažnjavanje počinjoca nasilja („Službeni glasnik BiH“, broj 19/13)

multisektorskih timova. Uspostavljena međusobna saradnja i propisane procedure u postupanju svih institucija u pružanju pomoći žrtvama nasilja (policija, zdravstveni radnici, socijalni radnici, obrazovne ustanove, sudstvo i nevladine organizacije) su garant adekvatnije zaštite svake žrtve nasilja u porodici, uključujući i djecu.

Za potpunu implementaciju zakona predviđeno je donošenje šest podzakonskih akata⁸, ali i donošenje kantonalnih propisa kojima će biti osigurana besplatna pravna pomoć i drugi vidovi podrške.

Zakon o ravnopravnosti spolova Bosne i Hercegovine⁹ u članu 6., stav 4. propisuje da su nadležne vlasti obavezne poduzeti odgovarajuće mjere radi eliminacije i sprečavanja nasilja po osnovu spola u javnoj i privatnoj sferi života, te osigurati instrumente pružanja zaštite, pomoći i naknade žrtvama. Krivičnim zakonom¹⁰ nasilje u porodici je propisano kao krivično djelo u članu 222. ovog zakona, a Zakonom o krivičnom postupku¹¹ su propisane procedure postupanja organa tokom procesuiranja krivičnog djela.

⁸ Doneseni su: Pravilnik o sadržaju i načinu vođenja evidencije o izrečenim zaštitnim mjerama, osobama koje su štićene zaštitnom mjerom i o nasilnim osobama kojima su izrečene zaštitne mjeru u Federaciji BiH („Službene novine Federacije BiH”, broj: 95/13), Pravilnik o provođenju mjera zaštite iz nadležnosti policije („Službene novine Federacije BiH”, broj: 19/14) i Pravilnik o načinu i mjestu provedbe zaštitne mjere obaveznog liječenja od ovisnosti počinioца nasilja u porodici („Službene novine Federacije BiH” broj 99/15) i Pravilnik o načinu i mjestu provođenja zaštitne mjere obaveznog psihosocijalnog tretmana počinilaca nasilja u porodici („Službene novine Federacije BiH”, broj: 63/17)

Tokom izrade publikacije nisu bili doneseni: Pravilnik o kriterijima i standardima za osnivanje, rad i finansiranje sigurnih kuća u Federaciji BiH i Pravilnik o evidencijama o podnesenim zahtjevima za izricanje zaštitnih mjeru i o izrečenim zaštitnim mjerama.

⁹ Zakon o ravnopravnosti spolova Bosne i Hercegovine - prečišćeni tekst („Službeni glasnik Bosne i Hercegovine”, broj 32/10)

¹⁰ Krivični zakon FBiH („Sl. novine Federacije BiH”, broj 36/03, 21/04 ,69/04, 18/05, 42/10, 42/11, 59/14 i 76/14)

¹¹ Zakon o krivičnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine („Službene novine F BiH”, broj 35/05, 37/03, 56/03, 78/04, 28/05, 55/06, 27/07, 53/07, 9/09, 12/10, 8/13 i 59/14)

3. ULOGA POLICIJE U SLUČAJEVIMA NASILJA U PORODICI

Policija predstavlja dio formalnog sistema odgovornog za istragu i krivično gonjenje slučajeva nasilja u porodici, koji su prijavljeni relevantnim institucijama i koji predstavljaju krivična djela prema domaćem zakonu. Pored toga, policija je jedan od najznačajnijih inicijalnih kontakata za žrtve, a često i prvo mjesto gdje žrtve zatraže pravnu pomoć.¹²S obzirom na to, u nastavku je predstavljen odgovor policije u slučajevima nasilja u porodici, a shodno važećem pravnom okviru u Federaciji BiH:

Policija zaprima prijave o nasilju u porodici

15

Prema Zakonu o zaštiti od nasilja u porodici policija ima ovlaštenje za zaprimanje prijave o počinjenom nasilju u porodici.

U skladu sa članom 8. Zakona o zaštiti od nasilja u porodici obaveza prijavljivanja slučajeva nasilja u porodici policiji postoji za sve građane, gdje su uključeni i profesionalci, ali i članovi porodice.

Prijavu o nasilju u porodici podnose zdravstveni i socijalni radnici, nastavnici, odgajatelji, medicinske, obrazovne i druge ustanove i organi, kao i nevladine organizacije koje u obavljanju svoje dužnosti saznaju za počinjene radnje nasilja u porodici iz člana 7. stav 2. Zakona o zaštiti od nasilja u porodici. Prijavu o nasilju u porodici mogu podnijeti i članovi porodice, kao i svaki građanin koji sazna za počinjene radnje nasilja u porodici.

Prijava se podnosi nadležnoj policijskoj upravi ili policijskoj stanici, i to usmeno ili pismeno. Organ starateljstva i zdravstvene ustanove prijavu podnose na posebnom obrascu koji je utvrđen Pravilnikom o načinu

¹²Pružanje policijskih usluga, dio multisektorskog odgovora na RZN, Standardne operativne procedure, Regionalni ured UNFPA za Istočnu Evropu i Centralnu Aziju (UNFPA EECARO), 2015, str. 5. i 6.

provođenja zaštitnih mjera za počinitelje nasilja u porodici koje su u nadležnosti policije.¹³

Sadržaj usmeno podnesene prijave policijski službenik unosi na posebno utvrđenom obrascu, koji je također propisan Pravilnikom o načinu provođenja zaštitnih mjera za počinitelje nasilja u porodici koje su u nadležnosti policije.

Policija izlazi na lice mjesta po zaprimljenoj prijavi - član 16. stav 2. Zakona

Prema Zakonu o zaštiti od nasilja u porodici policijska uprava ili policijska stanica je dužna po zaprimljenoj prijavi nasilja u porodici poslati policijskog službenika na lice mjesta gdje je prijavljeno nasilje u porodici, koji je dužan radi zaštite žrtve nasilja odmah poduzeti sve potrebne mjere na sprečavanju nasilja i nakon toga utvrditi činjenično stanje u odnosu na nasilje u porodici i o tome sačiniti zapisnik.

16

Podnošenje zahtjeva za izricanje zaštitnih mjera – član 17. stav 1. Zakona

Kada policijska uprava ili policijska stanica zaprili prijavu o nasilju u porodici i sasluša žrtvu nasilja u porodici dužna je da podnese zahtjev za izricanje zaštitne mjere. Zahtjev se podnosi na posebnom obrascu koji je utvrđen spomenutim Pravilnikom o načinu provođenja zaštitnih mjera za počinioce nasilja u porodici koje su u nadležnosti policije.

Za podnošenje zahtjeva za izricanje zaštitne mjere nije potrebna saglasnost žrtve nasilja u porodici.

¹³Službene novine Federacije BiH, broj 19/14

Lišavanje slobode i zadržavanje lica kada postoje osnove sumnje da je lice počinilo nasilje u porodici – član 16. stav 2. Zakona

Ovu zaštitnu mjeru policijski službenik poduzima kada izlazi na lice mjesta po zaprimljenoj prijavi nasilja u porodici. Zaštitna mjera se poduzima kada postoje osnove sumnje da je lice počinilo nasilje u porodici, te je potrebno to lice lišiti slobode i zadržati ako su ispunjeni uvjeti iz člana 153. Zakona o krivičnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine.¹⁴

Policija vodi evidenciju o prijavljenim slučajevima nasilja u porodici i izrečenim zaštitnim mjerama iz čl. 11., 12. i 13. Zakona - član 40. Zakona

17

U cilju praćenja, izvještavanja i utvrđivanja odgovornosti po pitanju nasilja u porodici policijska uprava ili policijska stanica uspostavlja i vodi sljedeće evidencije i to:

- a) evidenciju o podnesenim prijavama o nasilju u porodici;
- b) evidenciju o izrečenim zaštitnim mjerama;
- c) evidenciju o počiniocima nasilja kojima su izrečene zaštitne mјere;
- d) evidenciju o žrtvama nasilja u porodici koje su štićene provođenjem zaštitnih mjera.

Policija obavještava organ starateljstva o slučajevima nasilja u porodici – član 41. stav 1. Zakona

Prema Zakonu o zaštiti od nasilja u porodici policijska uprava ili policijska stanica dužna je odmah obavijestiti organ starateljstva o

¹⁴Službene novine Federacije BiH, br. 35/03, 37/03, 56/03, 78/04, 28/05, 55/06, 27/07, 53/07, 9/09, 12/10, 8/13 i 59/14

slučaju nasilja u porodici, kao i dostaviti službene zabilješke koje vodi vezano uz slučajeve nasilja u porodici radi evidencije i prevencije.

Policajski službenik je kod predlaganja zaštitnih mjera dužan da se usmeno konsultira sa organom starateljstva o predloženoj zaštitnoj mjeri.

Po saznanju o nepostupanju po izrečenoj zaštitnoj mjeri od lica kojem je izrečena zaštitna mjera policija bez odlaganja obavještava nadležni sud, uz prijedlog za izricanje novčane kazne - član 41. stav 2. Zakona

Prema Zakonu o zaštiti od nasilja u porodici policijska uprava ili policijska stanica je po saznanju o nepostupanju po izrečenoj zaštitnoj mjeri od lica kojem je izrečena zaštitna mjera dužna bez odlaganja obavijestiti nadležni sud sa prijedlogom za izricanje novčane kazne u skladu sa članom 45. ovog zakona.

18

Policija podnosi prekršajne prijave zbog kršenja zaštitnih mjera – član 45. Zakona

Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici predviđeno je da će se novčanom kaznom u iznosu od 1.000,00 KM do 1.500,00 KM kazniti za prekršaj lice koje ne postupi prema izrečenoj zaštitnoj mjeri.

Prekršajni postupak se vodi prema Zakonu o prekršajima.¹⁵

Policija podnosi službeni izvještaj zbog izvršenja krivičnog djela nasilja u porodici

Ova aktivnost se odnosi na obavezu policijskog službenika da prema Krivičnom zakonu Federacije BiH, kada na osnovu prikupljenih dokaza

¹⁵Službene novine Federacije BiH, broj 63/14

utvrdi da je učinjeno krivično djelo u vezi nasilja u porodici,¹⁶ podnese izvještaj nadležnom tužilaštvu o izvršenju krivičnog djela.

Uz predloženi Program edukacije, koji se nalazi u Prilogu II preporučuje se edukatorima da osmisle radionice za svaku tematsku cjelinu, kojima će se na praktičan način osigurati da učesnici steknu znanja i vještine koje će korisiti u radnom i životnom okruženju primjenjujući znanja usvojena na edukaciji.

¹⁶Službene novine Federacije BiH, br. 36/03, 37/03, 21/04, 69/04, 18/05, 42/10, 42/11, 59/14, 76/14 i 46/16

4. ULOGA PRAVOSUĐA U SLUČAJEVIMA NASILJA U PORODICI

Zakonodavstvo Federacije Bosne i Hercegovine posvetilo je značajnu pažnju zaštiti od nasilja u porodici. U tom smislu govorimo o dva zasebna normativna okvira koji na različit način definiraju mehanizme zaštite od nasilja u porodici. Prvi zakonodavno-pravni okvir ostvaruje se kroz odredbe Zakona o krivičnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine,¹⁷ kao procesnog zakona i Krivičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine,¹⁸ kao materijalnog zakona. Krivični zakon Federacije BiH u članu 222. propisuje obilježja krivičnog djela nasilja u porodici i to na sljedeći način:

Član 222.

21

Nasilje u porodici

- (1) Ko nasiljem, drskim ili bezobzirnim ponašanjem ugrožava mir, tjelesnu cjelovitost ili duševno zdravlje člana svoje porodice, kaznit će se novčanom kaznom ili kaznom zatvora do jedne godine.
- (2) Ko krivično djelo iz stava 1. ovog člana počini prema članu porodice s kojim živi u zajedničkom domaćinstvu, kaznit će se novčanom kaznom ili kaznom zatvora do tri godine.
- (3) Ako je pri počinjenju krivičnog djela iz st. 1. i 2. ovog člana upotrebljeno oružje, opasno oruđe ili drugo sredstvo prikladno da teško ozlijedi tijelo ili naruši zdravlje, počinilac će se kazniti kaznom zatvora od tri mjeseca do tri godine.

¹⁷Službene novine Federacije BiH, br. 35/03, 37/03, 56/03, 78/04, 28/05, 55/06, 27/07, 53/07, 9/09, 12/10, 8/13 i 59/14

¹⁸Službene novine Federacije BiH, br. 36/03, 37/03, 21/04, 69/04, 18/05, 42/10, 42/11, 59/14, 76/14 i 46/16

- (4) Ako je krivičnim djelom iz st. 1. do 3. ovog člana član porodice teško tjelesno ozlijeden ili mu je zdravlje teško narušeno, ili ako je krivično djelo iz st. 1. do 3. ovog člana počinjeno prema djetetu ili maloljetniku, počinilac će se kazniti kaznom zatvora od jedne do pet godina.
- (5) Ako je krivičnim djelom iz st. 1. do 4. ovog člana prouzrokovana smrt člana porodice, počinilac će se kazniti kaznom zatvora od dvije do petnaest godina.
- (6) Ko usmrти člana porodice kojeg je prethodno zlostavljaо, kaznit će se kaznom zatvora od najmanje deset godina ili kaznom dugotrajnog zatvora.“

22

Dakle, krivično zakonodavstvo u Federaciji BiH je ovom društveno opasnom ponašanju dalo status krivičnog djela, te kroz propisivanje njegovih obilježja, kao i krivičnih sankcija, ostvaruje preventivnu i represivnu funkciju krivičnog zakonodavstva.

Utvrđivanje krivnje za počinjenje ovog krivičnog djela provodi se u okviru Zakona o krivičnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine kojim je propisana jasna nadležnost postupajućeg tužilaštva, kao i nadležnog suda. Uzimajući u obzir složenost postupka propisanog odredbama ovog zakona kao i veći broj faza u njegovoј realizaciji, potrebno je osvrnuti se na najznačajnija prava i obaveze tužilaštva.

Osnovna prava i obaveze tužilaštva definirana su u odredbi člana 45. Zakona o krivičnom postupku koji glasi:

Član 45.

Prava i dužnosti

- (1) Osnovno pravo i osnovna dužnost tužioca je otkrivanje i progon počinilaca krivičnih djela koja su u nadležnosti suda.
- (2) Tužilac ima pravo i dužan je:

- a) odmah po saznanju da postoje osnovi sumnje da je počinjeno krivično djelo poduzeti potrebne mjere s ciljem njegovog otkrivanja i provođenja istrage, pronalaženja osumnjičenika, upravljanja i nadzora nad istragom, kao i radi upravljanja aktivnostima ovlaštenih službenih osoba vezanim za pronalaženje osumnjičenika i prikupljanje izjava i dokaza,
 - b) provesti istragu u skladu sa ovim zakonom,
 - c) dati imunitet u skladu sa članom 98. ovog zakona,
 - d) zahtijevati dostavu informacija od državnih tijela, preduzeća, pravnih i fizičkih osoba u Federaciji,
 - e) izdati pozive i naloge i predložiti izdavanje poziva i naloga u skladu sa ovim zakonom,
 - f) naložiti ovlaštenoj službenoj osobi da izvrši nalog koji je izdao sud u skladu sa ovim zakonom,
 - g) utvrditi činjenice potrebne za odlučivanje o imovinsko-pravnom zahtjevu u skladu sa članom 211. ovog zakona i o oduzimanju imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom u skladu sa članom 413.,
 - h) predložiti izdavanje krivičnog naloga u skladu sa članom 350. ovoga zakona,
 - i) podići i zastupati optužnicu pred sudom,
 - j) podnosići pravne lijekove,
 - k) obavljati i druge poslove određene zakonom.
- (3) U skladu sa st. 1. i 2. ovog člana, sva tijela koja sudjeluju u istrazi dužna su o svakoj poduzetoj radnji obavijestiti tužioca i postupiti po svakom njegovom zahtjevu.“

Dakle, prava i obaveze tužioca u provođenju aktivnosti utvrđivanja krivične odgovornosti za počinjenje krivičnog djela nasilja u porodici ostvaruju se kroz opću odredbu o pravima i dužnostima tužioca, kao i za sva druga krivična djela u Federaciji BiH, te se njegova uloga može posmatrati kroz tri osnovne faze i to: postupanje u fazi prijave krivičnog djela, postupanje u istrazi i postupanje u postupku optuženja.

Nakon provedene istrage tužilac, u slučaju da nađe da je stanje stvari dovoljno razjašnjeno, podiže optužnicu zbog krivičnog djela nasilja u porodici ili u suprotnom, ako utvrdi da prijavljeno djelo nije krivično djelo ili da nema dovoljno dokaza, donosi naredbu o obustavi istrage. U postupku optuženja do okončanja postupka tužilac će zastupati optužnicu i izvoditi dokaze koji su prikupljeni u toku istrage, posebno obratiti pažnju na svjedočenje žrtve i njenu potrebu za pripremom i zaštitom, te naglašavati postojeće okolnosti na strani osumnjičenog, odnosno optuženog. Uloga tužioca se, također, ostvaruje kroz podnošenje pravnih lijekova i obavljanje drugih poslova određenih zakonom.

U odnosu na ulogu suda u utvrđivanju krivične odgovornosti za počinjenje krivičnog djela nasilja u porodici treba naglasiti da je ista definirana Zakonom o krivičnom postupku Federacije BiH i ostvaruje se na različite načine u ovisnosti od faze postupka. S tim u vezi, a u skladu sa općim pravilima krivičnog postupka, svoju ulogu u funkcionalnom smislu ostvaruju sudija za prethodni postupak, sudija za prethodno saslušanje i sudija pojedinac, odnosno vijeće. U fazi istrage postupa sudija za prethodni postupak u slučajevima kada je to propisano Zakonom o krivičnom postupku Federacije BiH. Sudija za prethodno saslušanje je sudija koji nakon podizanja optužnice postupa u slučajevima kada je to propisano Zakonom o krivičnom postupku Federacije BiH i koji ima ovlaštenja koja pripadaju sudiji za prethodni postupak. Nakon potvrđivanja optužnice, u ovisnosti od zapriječene kazne, pitanje utvrđivanja krivične odgovornosti razmatrat će nadležni sud po sudiji pojedincu ili vijeću.

Drugi normativni okvir u zakonodavstvu Federacije BiH kojim se regulira pitanje zaštite od nasilja u porodici ostvaruje se kroz primjenu Zakona o zaštiti od nasilja u porodici.¹⁹ Predmetni zakonski propis predstavlja *lex specialis* zakon koji sadrži odredbe materijalne i procesne prirode. Ovim zakonom uređuje se zaštita od nasilja u porodici, pojam porodice i nasilja u porodici, vrsta i svrha zaštitnih mjera za osobe koje su počinile radnje nasilja u porodici, način i postupak izricanja zaštitnih mjera, zaštita žrtve od nasilja u porodici, međusobna povezanost svih subjekata koji su u funkciji zaštite od nasilja u porodici i druga pitanja od značaja za zaštitu od nasilja u porodici. U procesnom smislu ovaj zakon propisuje poseban postupak za izricanje zaštitnih mjera, koji je, u pravilu, hitan te utvrđuje nadležnost mjesnog nadležnog općinskog suda (prekršajno odjeljenje) za razmatranje zahtjeva za izricanje zaštitnih mjera, donošenje odluke o izricanju zaštitnih mjera kao i druge poslove u skladu sa odredbama 25 ovog zakona. Odredbom člana 7. Zakon propisuje pojам nasilja u porodici na sljedeći način:

Član 7.

U smislu ovog zakona smarat će se da postoji nasilje u porodici ukoliko postoje osnove sumnje da su učinjene radnje kojim član porodice nanosi fizičku, psihičku ili seksualnu bol ili patnju i/ili ekonomsku štetu, kao i prijetnje koje izazivaju strah od fizičkog, psihičkog ili seksualnog nasilja i/ili ekonomske štete kod drugog člana porodice.

Radnje nasilja u porodici ili prijetnje tim radnjama, za koje se izriču zaštitne mjere:

- 1) svaka primjena fizičke sile na fizički ili psihički integritet člana porodice,

¹⁹Službene novine Federacije BiH broj 20/13

-
- 2) svako postupanje jednog člana porodice koje može prouzrokovati ili izazvati opasnost da će prouzrokovati fizičku ili psihičku bol ili patnju,
- 3) prouzrokovanje straha ili lične ugroženosti ili povrede dostojanstva člana porodice ucjenom ili drugom prinudom,
- 4) fizički napad člana porodice na drugog člana porodice, bez obzira da li je nastupila fizička povreda ili nije,
- 5) verbalni napad, vrijeđanje, psovanje, nazivanje pogrdnim imenima, te drugi načini grubog uz nemiravanja člana porodice od drugog člana porodice,
- 6) seksualno uz nemiravanje,
- 7) uhođenje i svi drugi slični oblici uz nemiravanja drugog člana porodice,
- 8) oštećenje ili uništenje zajedničke imovine ili imovine u posjedu,
- 9) upotreba fizičkog nasilja ili prouzrokovanje straha u cilju oduzimanja prava na ekonomsku nezavisnost zabranom rada ili držanjem člana porodice u odnosu zavisnosti ili podređenosti,
- 10) upotreba fizičkog i psihičkog nasilja prema djeci i zanemarivanje u njihovom odgoju,
- 11) fizičko i psihičko nasilje prema starim, iznemoglim osobama i zanemarivanje u njihovom njegovanju i liječenju,
- 12) nasilna izolacija ili ograničenje slobode kretanja člana porodice i
- 13) propuštanje dužne pažnje i nepružanje pomoći i zaštite članu porodice i pored obaveze po zakonu.“

Za razliku od krivičnog postupka u kojem tužilaštvo ima i više nego značajnu ulogu, u postupku izricanja zaštitnih mjera propisanog Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici tužilaštvo svoju ulogu ostvaruje

kroz odredbu člana 17. stav 2. Zakona, na način da izuzetno zahtjev za izricanje zaštitne mjere nadležnom sudu može podnijeti i tužilaštvo kada za to postoje opravdani razlozi. Imajući to u vidu, centralnu ulogu u izricanju zaštitnih mjera i provođenju ovog zakona ima nadležni sud. U procesnom smislu Zakon, kroz institut žalbe kao redovnog pravnog lijeka, ostvaruje princip dvostepenosti u sudskom odlučivanju, te sadrži detaljne odredbe o rokovima za podnošenje žalbe, sadržaju žalbe, osnovu za žalbu, bitnim povredama postupka, razmatranju žalbe i odlučivanju o žalbi. Suština ovog zakona upravo i predstavlja zaštitu žrtava od nasilja u porodici kroz mehanizam izricanja zaštitnih mjera prema nasilnoj osobi, odnosno osobi koja vrši nasilje u smislu odredbi člana 7. ovog zakona i koji se vodi neovisno o postupku utvrđivanja krivične odgovornosti za krivično djelo nasilje u porodici.

Uz predloženi Program edukacije, koji se nalazi u Prilogu II preporučuje se edukatorima da osmisle radionice za svaku tematsku cjelinu, kojima će se na praktičan način osigurati da učesnici steknu znanja i vještine koje će korisiti u radnom i životnom okruženju primjenjujući znanja usvojena na edukaciji.

5. ULOGA CENTARA ZA SOCIJALNI RAD U SLUČAJEVIMA NASILJA U PORODICI

5.1. Pravni osnov za postupanje Centara za socijalni rad u slučajevima nasilja u porodici

Nadležnost organa starateljstva u oblasti nasilja u porodici definirana je čl. 31., 33., 34., 40. i 42. Zakona o zaštiti od nasilja u porodici²⁰ i članom 380. Porodičnog zakona Federacije BiH.²¹

Članom 380. Porodičnog zakona Federacije BiH jasno je propisana obaveza stručnih radnika Centra za socijalni rad na prijavljivanje nasilja u porodici i na pružanje pomoći žrtvi nasilja.

Članom 31. Zakona o zaštiti od nasilja u porodici propisana je obaveza ²⁹ Centra na osiguranje osnovnih životnih potreba žrtvi nasilja (socijalno, zdravstveno i materijalno zbrinjavanje, kao i pravo na pravnu pomoć).

Čl. 33. i 34. istog Zakona propisana je obaveza Centru da uz prethodnu saglasnost žrtve nasilja, zbrine žrtvu nasilja, smještajem u sigurnu kuću/drugu porodicu ili drugu ustanovu socijalne zaštite. Smještaj žrtve u sigurnoj kući/drugoj porodici ili ustanovi može trajati šest mjeseci, izuzetno i duže uz prethodnu pisaniu saglasnost Centra.

Članom 40. Zakona o zaštiti od nasilja u porodici propisana je obaveza Centra da vodi evidenciju o izrečenim zaštitnim mjerama, osobama koje su štićene zaštitnom mjerom i nasilnim osobama kojima su izrečene zaštitne mjere. Također, članom 42. Zakona propisana je obaveza Centra da prati izvršenje izrečenih mjera, obavještava nadležni sud o izvršenju mjeru, predlaže prekid ili produženje ili zamjenu mjeru drugom mjerom.

²⁰Službene novine Federacije BiH, broj 20/13

²¹Službene novine Federacije BiH, br. 36/05, 41/05 i 31/14

5.2. Postupanje centra za socijalni rad/službe socijalne zaštite po prijavi nasilja u porodici

Po prijavi policije predstavnici centra za socijalni rad u pratnji predstavnika policije odlaze u porodicu na intervenciju. Predstavnik centra u razgovoru sa članovima porodice pokušava doći do jasnih informacija o tome šta se desilo, koliko je problem zastupljen, da li je neko od članova porodice ugrožen, da li je ugrožen nečiji život i zdravlje, koliko su ugrožena djeca, osobe sa invaliditetom, stare osobe ili neko od drugih članova porodice, da li je potrebna liječnička intervencija i osiguranje liječničkih nalaza, te da li je prijeko potrebno žrtvu nasilja izdvojiti ili je potrebno počinioca nasilja udaljiti iz prostora stanovanja. Sve navedene informacije predstavnik centra pribavlja koristeći raspoložive metode rada - metode intervjuja, tokom kojeg naročitu pažnju posvećuje verbalnoj i neverbalnoj komunikaciji među članovima porodice, naročito žrtve i počinioca nasilja.

30

Ukoliko članovi porodice zajedno sa predstavnikom centra i policije procijene da nema potrebe za ozbiljnijim intervencijama u vidu prethodno navedenih mogućnosti, uz pismenu zabilješku i zapisnik policije, intervencija se završava uz postignuti dogovor između žrtve i počinioca nasilja i uz obaveznu informaciju žrtvi i počiniocu nasilja da će biti pozvani u nadležni centar za socijalni rad. Također, pruža im se informacija da bi nakon zaprimljenog poziva trebali doći u centar. Istovremeno se jasno šalje poruka žrtvi da ponovno može i treba tražiti intervenciju centra i policije, ukoliko se nasilje nastavi nakon napuštanja prostora ili prije prijema poziva za dolazak u centar za socijalni rad.

Ukoliko se procijeni da bi zadržavanje u istom prostoru žrtve i počinioca nasilja moglo dovesti do daljeg nasilja, žrtva se izmješta iz prostora stanovanja ili se počinilac nasilja iz tog prostora udaljava. Ako se iz prostora udaljava žrtva, predstavnik policije zajedno sa predstavnikom centra žrtvu nasilja prati u zdravstvenu ustanovu u kojoj se sačinjava zdravstvena anamneza i utvrđuju trenutne posljedice nasilja, te ocjenjuje da li žrtva boluje od zaraznih ili duševnih oboljenja, odnosno da li je žrtva ovisnik o psihohaktivnim supstancama

i sl., što bi moglo biti kontraindikacija za smještaj u sigurnu kuću. Od liječničkih nalaza, slobodnih kapaciteta sa kojima raspolaže lokalna zajednica, spremnosti članova uže, odnosno šire porodice da prime žrtvu, ovisi da li će žrtva biti zbrinuta u sigurnoj kući/skloništu ili prihvatnoj stanici (ovisno od toga šta je stavljen u funkciju u lokalnoj zajednici) ili kod bližih, odnosno daljih srodnika.

Troškovi privremenog smještaja za žrtve nasilja u sigurnu kuću/sklonište ili prihvatnu stanicu u FBiH nisu regulirani na jedinstven način.

Smještaj žrtve obavezuje dežurnog socijalnog radnika (ukoliko je žrtva smještena izvan radnog vremena - u noćnim satima) da obavijesti nadležni centar za socijalni rad/službu socijalne zaštite u pismenoj formi o intervenciji, sadržaju intervencije i svim radnjama poduzetim tokom intervencije.

31

Po priјemu obavještenja od strane dežurnog socijalnog radnika, o sadržaju obavještenja upoznaje se stručni tim centra, bez obzira na to gdje je i da li je žrtva smještena. Stručni tim centra ima obavezu da sačini Plan rada sa žrtvom nasilja. Sadržaj plana ovisi od toga gdje je žrtva smještena, da li je spremna na saradnju, na kakvu vrstu saradnje je spremna, te da li u porodici u kojoj je intervenirano ima maloljetne djece. Plan rada sa žrtvom u sigurnoj kući/skloništu, prihvatnoj stanici za žrtve nasilja sačinjava se zajednički sa timom sigurne kuće/skloništa ili prihvatne stanice. Plan rada sadrži sva pitanja od značaja za žrtvu i njenu djecu (dužina boravka, zdravstvena zaštita, školovanje djece, procesuiranje nasilnika i sl).

Aktivnosti tima ne ograničavaju se samo na rad sa žrtvom. Uporedo sa radom sa žrtvom, tim centra treba da radi i sa počiniocem nasilja. Rad sa počiniocem nasilja u praksi treba da ima za cilj stvaranje pretpostavki za održavanje ličnih odnosa počinioča nasilja sa djecom, pod uvjetom da djeca nisu direktno žrtve nasilja i da nema osnova za pokretanje postupka pred sudom za oduzimanje prava roditelju da živi sa djecom, ili za pokretanjem postupka pred sudom za oduzimanje roditeljskog staranja.

Sa počiniocem nasilja treba da radi stručni tim centra, izuzetno se u rad uključuje tim sigurne kuće/skloništa ili prihvratne stanice, ako tim centra procijeni da postoji potreba za njihovim uključivanjem.

Ukoliko se nakon osnaživanja žrtva odluči na povratak počiniocu nasilja, što se u praksi najčešće dešava, podršku žrtvi nakon povratka trebao bi pružati mobilni tim. Formiranje mobilnog tima treba predvidjeti protokolom, sporazumom ili drugim aktom kojim se detaljnije uređuje međusektorska saradnja. Mobilni tim trebaju sačinjavati stručni radnici centra (psiholog, pedagog i socijalni radnik) i stručni radnici sigurne kuće/skloništa ili prihvratne stanice (psiholog, socijalni radnik, a po potrebi i drugi stručni radnici). Podršku žrtvi mobilni tim pruža na terenu na osnovu plana koji sačinjava zajedno sa žrtvom. Podrška traje dok žrtva zajedno sa mobilnim timom ne zaključi da za istom više nema potrebe. Po potrebi, mobilnom timu se mogu priključiti drugi stručni radnici i saradnici kada se vrše posjete porodici.

32

Ukoliko se radi o žrtvi koja je godinama kontinuirano zlostavljana, što za posljedicu ima trenutnu nesposobnost žrtve da racionalno rasuđuje o bitnim pitanjima za nju i njenu djecu, nadležni organ starateljstva poduzima potrebne radnje u vezi sa zaštitom interesa maloljetne djece i žrtve nasilja, a naročito one koje se ne mogu odlagati (školovanje djece, zdravstveno zbrinjavanje i slične potrebe) u skladu sa odredbama Porodičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine.

Žrtve nasilja za koje po prijavi nije postojala potreba smještaja nakon intervencije pozivaju se u centar za socijalni rad. U centru žrtvu prima stručni radnik, otvara predmet nasilja u porodici, i u radu sa žrtvom koristi sve raspoložive metode i tehnike rada, koje mu pomažu da utvrdi sve relevantne činjenice od značaja za zaštitu žrtve nasilja. Ukoliko žrtva ima maloljetnu djecu, posebna pažnja se posvećuje njihovoј zaštiti. Cilj rada sa žrtvom nasilja je upoznati žrtvu nasilja sa njenim zakonom propisanim pravima, posebno sa pravima maloljetnog djeteta na zaštitu od svakog oblika nasilja i zanemarivanja. Nadalje, žrtvu treba upoznati i sa ovlastima koje ima centar, te sa postupanjem centra i mjerama i radnjama koje će u daljem postupku centar poduzimati, a koje su od posebne važnosti za zaštitu žrtve, odnosno sigurnost djeteta.

Tokom rada sa žrtvom nužno je, zajedno sa žrtvom, sačiniti plan njene sigurnosti, posredovati i pomoći joj kod ostvarivanja prava na besplatnu pravnu pomoć, prava na zdravstvenu pomoć, ili, ako za tim postoji potreba uputiti je u odgovarajuće savjetovalište. Centar za socijalni rad je sa posebnim senzibilitetom dužan pristupati problemu nasilja u porodici. Žrtvi nasilja je prijeko potrebno omogućiti da neometano i bez straha iznese sve činjenice relevantne za utvrđivanje počinjenog nasilja.

Po potrebi, u rad sa žrtvom i djecom uključuju se drugi stručni radnici centra, ali i drugi stručnjaci za koje stručni radnik centra ili tim procijene da postoji potreba za njihovim uključivanjem (dječiji psihijatar, neuropsihijatar ili liječnici/stručnjaci drugih specijalnosti). Prema procijeni stručnog radnika ili stručnog tima, u rad na podršci žrtvi uključuju se nevladine organizacije koje se bave problematikom nasilja ili nevladine organizacije, koje realiziraju projekte usmjerene na ekonomsko osnaživanje žrtve, psiherapijski rad sa žrtvama nasilja i sl.

33

5.2.1. Postupanje centra za socijalni rad u slučajevima nasilja u porodici (primjer iz prakse)

U slučaju da u postupcima koji se vode u centru (poremećeni bračni i porodični odnosi, saglasnost na raspolaganje imovinom, posredovanje, dostavljanje mišljenja sudu u brakorazvodnim postupcima, zatim u postupcima koje centar vodi za ostvarivanje prava po osnovu stanja socijalne potrebe i u drugim slučajevima) stručni radnici centra, dođu do saznanja o prisustvu nasilja u porodici, dužni su odmah obavijestiti nadležnu policijsku upravu i nadležno tužilaštvo, te poduzeti mjere i radnje iz okvira svojih nadležnosti na zaštiti osobe izložene nasilju.

Stručni radnici centra dužni su po prijavi prisustva nasilja u porodici odmah intervenirati (izlazak na adresu u pratnji policijskih službenika, razgovor sa žrtvom, procjena ozbiljnosti stanja u porodici i stepena ugroženosti žrtve, donošenje odluke o izmjehštanju žrtve u saradnji sa

policijom i žrtvom, donošenje odluke o liječničkoj intervenciji-pregledu ukoliko žrtva ne želi biti izmještена), te u slučaju potrebe žrtvu nasilja, uz njenu saglasnost, smjestiti u sigurnu kuću/drugu instituciju ili porodicu, a ukoliko je žrtva nasilja dijete, donijeti odluku o hitnom izuzimanju djeteta iz porodice, imenovati posebnog staratelja u postupku smještaja djeteta u instituciju ili drugu porodicu, donijeti usmeno rješenje o izuzimanju djeteta i smještaju u drugu porodicu ili instituciju.

Prije smještaja djeteta ili odrasle žrtve nasilja, stručni radnici centra, dužni su u pratinji policije žrtvu propratiti do zdravstvene ustanove u kojoj će se žrtvi, po potrebi, pružiti liječnička pomoć, te konstatirati prisustvo povreda.

Po smještaju žrtve nasilja, stručni radnici centra u saradnji sa sigurnom kućom/ustanovom ili drugom porodicom, usaglašavaju aktivnosti koje se odnose na: pomoć i podršku žrtvi, savjetovanje, materijalnu pomoć, podršku i pomoć djeci, ukoliko ih žrtva ima, pravnu pomoć, rad sa počiniocima nasilja te planiraju način provođenja usaglašenih aktivnosti. Ovisno o psihičkom, emocionalnom, somatskom stanju žrtve i njenim potrebama, u pružanje podrške uključuju se druge institucije (centar za mentalno zdravlje, porodično savjetovalište i sl), ukoliko to žrtva prihvata.

Ukoliko djeca žrtve nasilja, nakon izmještanja ostaju sa počiniocem nasilja (što se dešava u praksi), centar za socijalni rad u saradnji sa sigurnom kućom usaglašava aktivnosti (provjera sigurnosti djeteta, provjera mogućnosti zadovoljavanja svakodnevnih potreba djeteta, provjera prisustva cjelodnevne odgovarajuće brige od strane odrasle osobe, praćenje ukupnog stanja djeteta kroz kontinuirane kontakte sa školom i odraslim osobom koja preuzima brigu o djetetu, te posjetama porodici), koje će se poduzimati na zaštiti djece, a koje će značajno da doprinesu uspješnoj rehabilitaciji žrtve nasilja, ukoliko zna da su djeca sigurna, zbrinuta i zaštićena.

Nakon izmještanja žrtve i njenog zbrinjavanja u sigurnoj kući, stručni tim sigurne kuće intezivno radi na osnaživanju žrtve, s druge strane

centar za socijalni rad istovremeno radi sa počiniocem nasilja u porodici, ukoliko isti izražava interes za podrškom i saradnjom sa centrom, te pokazuje želju za promjenom svog ponašanja.

Rad sa počiniocem nasilja u porodici (pored zakonske mogućnosti izricanja zaštitne mjere obavezan je psihosocijalni tretman počinioca nasilja koju provodi centar za mentalno zdravlje) može se organizirati i u centru ovisno o njegovoj motivaciji, iskazanoj potrebi za određenim vidovima pomoći i redovnom dolasku u centar. U rad sa počiniteljem nasilja po potrebi, uključuju se i članovi stručnog tima sigurne kuće. Aktivnosti sa počiniocem nasilja prilagođavaju se promjenama koje on manifestira u svom ponašanju kroz postavljene obaveze. U slučaju da centar procijeni potrebnim, a počinilac nasilja to prihvati, u rad sa počiniocem nasilja uključuju se i drugi organi/tijela u zajednici (porodično savjetovalište, centar za mentalno zdravlje u zajednici...).

35

5.3. Praćenje izvršenja zaštitnih mjera

Centar za socijalni rad vodi evidenciju izrečenih zaštitnih mjera, te evidenciju o žrtvama i počinocima nasilja.

Centar za socijalni rad prati izvršenje zaštitnih mjera i o tome obavještava sud, te predlaže obustavu, zamjenu ili produženje trajanja izrečene mjere. Po prijemu rješenja kojim se počiniocu izriče odgovarajuća mjera, centar poziva žrtvu nasilja i sa istom razgovara o izrečenoj mjeri, kako bi utvrdio da li žrtva nasilja razumije sadržaj rješenja, značenje izrečene mjere i svoju poziciju tokom trajanja mjere, te upućuje žrtvu na obavezu da o kršenju mjere redovno informira centar.

Centar žrtvi nasilja pruža psihološku podršku, socijalnu podršku, predlaže mogućnost korištenja terapijskih usluga u porodičnom savjetovalištu ili drugom savjetovalištu, po potrebi korištenje usluga centra za mentalno zdravlje u zajednici, ali i usluga drugih organizacija i ustanova za koje procijeni da bi mogle doprinijeti osnaživanju žrtve.

Centar za socijalni rad nakon prijema rješenja o izrečenoj mjeri poziva počinioца nasilja, kako bi provjerio da li je i koliko sadržaj rješenja počinioцу nasilja jasan, da li razumije značenje i svrhu rješenjem izrečene mjere, posljedice nepostupanja po izrečenoj mjeri, te da ga upozna sa mogućim posljedicama ukoliko nastavi sa nasilničkim ponašanjem. Također, centar ga upoznaje i sa podrškom koju mu centar, i druge institucije sa kojima centar sarađuje, mogu pružiti kako bi promijenio svoje ponašanje. Istovremeno centar nastoji akcentirati svoju obavezu da prati izvršenje mjeri, da o toku izvršenja mjeri ima obavezu izvještavati sud, te da ima obavezu predložiti sudu zamjenu izrečene mjeri drugom mjerom, obustavu mjeri, ali i njenu produženje.

Stručni radnici centra po potrebi tokom trajanja mjeri odlaze na adresu počinioца nasilja ili žrtve. Kontaktiraju ih telefonom, posjećuju, te na drugi način komuniciraju s predstavnicima drugih institucija koje su uključene u podršku žrtvi ili u izvršenje mjeri izrečene počiniocu nasilja. Razmjenjuju pismeno ili usmeno mišljenje i pitanja od značaja za izvršenje mjeri kao i za zaštitu žrtve. Informacije koje prikupe tokom praćenja izvršenja mjeri po potrebi dostavljaju nadležnom sudu.

5.4. Postupanje centra za socijalni rad/službe socijalne zaštite po prijavi nasilja nad djecom

Obavljanje o nasilju, zlostavljanju, spolnim zloupotrebama djeteta za centar za socijalni rad predstavlja poziv na reakciju po hitnom postupku. Ukoliko se nasilje, zlostavljanje ili spolna zloupotreba desilo u porodici, centar za socijalni rad će na osnovu pribavljenih dokaza (mišljenja maloljetnog djeteta, ako je dijete u stanju shvatiti o čemu se radi, nalaza liječnika i drugih stručnjaka koje je potrebno uključiti po hitnom postupku u slučaj) donijeti odluku o tome da li će dijete biti odvojeno od roditelja ili će roditelje upozoriti na propuste o staranju o djetetu i pomoći im u njihovom otklanjanju ili će odrediti nadzor nad ostvarivanjem roditeljskog staranja.

Ukoliko centar procijeni na osnovu prikupljenih dokaza da postoji prijeka potreba za odvajanjem djeteta od roditelja, centar će odmah

donijeti usmeno rješenje o izdvajaju djeteta iz porodice i smještaj u sigurnu kuću/sklonište, prihvatnu stanicu, drugu porodicu ili neku od postojećih institucija za zbrinjavanje djece. Čim se za to stvore uvjeti, centar će pristupiti donošenju pismenog rješenja o odvajanju djeteta iz porodice.

Uporedo sa donošenjem pismenog rješenja, centar će pokrenuti postupak oduzimanja prava roditelju da živi sa djetetom ili oduzimanja roditeljskog staranja, ako procijeni da roditelj u većoj mjeri zanemaruje podizanje, odgoj i obrazovanje djeteta ili vrši tjelesno, odnosno emocionalno nasilje nad djetetom, spolno iskorištava dijete i navodi ga na društveno neprihvatljivo ponašanje.

U slučaju da sud izrekne roditelju mjeru oduzimanja prava da živi sa djetetom, centar će djetetu, radi zaštite njegovih prava i interesa, za vrijeme trajanja ove mjere imenovati posebnog staratelja.

37

Ako centar odluči da pokrene postupak oduzimanja roditeljskog staranja, istovremeno djetetu imenuje posebnog staratelja.

O tjelesnom, emocionalnom, ekonomskom, spolnom i fizičkom nasilju nad djetetom centar obavještava policiju u cilju osiguranja blagovremenih prepostavki za predistražne i istražne radnje, radi prikupljanja dokaza za pokretanje prekršajne ili krivične prijave protiv roditelja koji su ugrozili život i zdravlje djeteta.

Nužnost i hitnost u zbrinjavanju i zaštiti života i sigurnosti djeteta, a prema procjeni nadležnog organa starateljstva, nisu ograničeni postupcima pravosuđa, te ih je potrebno provesti u roku od 24 sata (Smjernice za postupanje u slučaju nasilja nad djecom BiH).²²

U slučaju da centar utvrdi da je „Upozorenje“ ili „Rješenje o nadzoru“²³ dovoljno da se zaštiti interes djeteta, isto će biti izrečeno, odnosno donešeno u hitnom postupku. Po izricanju upozorenja, odnosno donošenju rješenja centar će sačiniti plan pružanja pomoći roditeljima

²²Smjernice za postupanje u slučaju nasilja nad djecom, Službeni glasnik Bosne i Hercegovine, broj 56/13

²³Tokom edukacije prezentirati primjer „Upozorenja“ i „Rješenja o nadzoru“.

u sređivanju njihovih socijalnih, materijalnih i ličnih prilika i odnosa, odnosno Program nadzora.²⁴

Centar za socijalni rad ima posebne ingerencije u oblasti zaštite djece žrtava nasilja. U skladu s odredbama Porodičnog zakona Federacije BiH, centar izriče mjeru upozorenja roditeljima koji čine propuste na planu brige i staranja o djeci. Ukoliko izrečeno upozorenje, koje prati pružanje podrške od strane stručnih radnika centra u cilju otklanjanja uzroka koji su doveli do upozorenja, ne dovede do promjene ponašanja roditelja, centar za socijalni rad donosi rješenje o nadzoru nad vršenjem roditeljskih dužnosti. U slučaju poremećaja u vaspitanju djeteta ili zanemarivanja vaspitanja djeteta centar donosi rješenje o izuzimanju djeteta od roditelja. Takvo rješenje se može donijeti na dva mjeseca i za to vrijeme centar pruža podršku roditeljima, kako bi razlozi za izuzimanje djeteta bili otklonjeni. Ukoliko roditelji nastave sa zanemarivanjem roditeljskih dužnosti, centar predlaže sudu pokretanje postupka oduzimanja prava roditeljima da žive sa djecom. U slučaju grubog zanemarivanja roditeljskih prava i dužnosti (zlostavljanje djeteta, kažnjavanje teškim kaznama, navođenje na skitnju, prostituciju i sl.) centar predlaže sudu oduzimanje roditeljskog staranja.

Svaka od prethodno navedenih mjera pretpostavlja:

- prikupljanje informacija, mišljenja i obavijesti o prisustvu kršenja dužnosti roditelja,
- kontakte sa djecom i roditeljima, drugim srodnicima, dječijim okruženjem,
- kompletiranje činjenica i dokaza na kojima se temelji izricanje mjere za koje je nadležan centar ili upućivanje prijedloga sudu sa prikupljenim dokazima o zapuštanju i zanemarivanju djece na osnovu kojih Sud može izricati mjere iz okvira svojih nadležnosti.

²⁴ Tokom edukacije prezentirati primjer „Program nadzora“.

5.5. Postupanje centra za socijalni rad/službe socijalne zaštite po prijavi nasilja u institucijama u kojima je smješteno dijete, odnosno odrasla osoba

Svaka informacija o prisustvu nasilja u instituciji u kojoj se nalazi dijete, odnosno odrasla osoba mora biti shvaćena ozbiljno.

Informacija je poziv za centar da u radu sa djetetom, odnosno odrasloom osobom pokuša doći do informacija o prisustvu nasilja u ustanovi.

Informacija prepostavlja potrebu hitnog uključivanja u provjeru navoda osobe zadužene za problematiku nasilja u centru. O potrebi uključivanja u postupak drugih članova tima, odlučit će se na zajedničkom sastanku tima, nakon upoznavanja tima sa svim informacijama do kojih je stručni radnik došao u kontaktu sa djetetom,

39 odnosno odrasloom osobom.

Ukoliko stručni tim ocijeni da postoji sumnja na nasilje, u postupak će uključiti druge stručnjake (psihijatra, neuropsihijatra i/ili liječnike drugih specijalnosti) i obavijestiti policiju i tužilaštvo. Istovremeno će stručni tim centra odlučiti o potrebi promjene oblika zbrinjavanja odrasle osobe, odnosno djeteta, kao i o potrebi za psihosocijalnim tretmanom djeteta, odnosno odrasle osobe.

5.6. Saradnja sa drugim institucijama

Saradnja institucija nadležnih za postupanje u slučajevima nasilja u porodici definirana je potpisanim protokolima o saradnji (na nivou kantona i općina). Ovim protokolima preciziran je način na koji će nadležne institucije: ostvarivati kontakte, razmjenjivati informacije, obavještavati jedni druge o sumnji na prisustvo nasilja i o prisustvu nasilja, intervenirati u slučaju prijave prisustva nasilja, sarađivati na pružanju podrške žrtvi nasilja u trenutku intervencije, razmjenjivati informacije i mišljenja tokom rehabilitacije žrtve nasilja, razmjenjivati informacije o toku izvršenja izrečenih mjera počiniocu nasilja,

razmjenjivati važne informacije o zaštiti žrtve tokom trajanja izrečene mjere.

Uz predloženi Program edukacije, koji se nalazi u Prilogu II preporučuje se edukatorima da osmisle radionice za svaku tematsku cjelinu, kojima će se na praktičan način osigurati da učesnici steknu znanja i vještine koje će korisiti u radnom i životnom okruženju primjenjujući znanja usvojena na edukaciji.

6. ULOGA ZDRAVSTVENIH USTANOVA U SLUČAJEVIMA NASILJA U PORODICI

Nasilje ozbiljno utječe na sve aspekte zdravlja žene – fizičkog, seksualnog i reproduktivnog, mentalnog i bihevioralnog zdravlja. Zdravstvene posljedice nasilja u porodici mogu biti ujedno i trenutne i akutne, kao i dugotrajne i hronične; svakako, negativne zdravstvene posljedice mogu trajati dugo nakon što je nasilje prestalo.

6.1. Pravni osnov za postupanje zdravstvenih ustanova u slučajevima nasilja u porodici

Nadležnost zdravstvenih ustanova za postupanje u slučajevima nasilja u porodici utvrđena je Zakonom o zdravstvenoj zaštiti. Osim toga, 41 izvodi se indirektno i iz niza drugih propisa shodno opisu djelatnosti pojedinih zdravstvenih ustanova.

Zakon o zdravstvenoj zaštiti određuje „da se pod jednakim uvjetima na nivou Federacije BiH ostvaruje zdravstvena zaštita stanovništva i grupacija koje su izložene povećanom riziku te socijalno ugroženog stanovništva“ (član 12). Tako se pod ovim vidom zdravstvene zaštite navodi i „zdravstvena zaštita žrtava nasilja u zajednici koje nisu zdravstveno osigurane po nekom drugom osnovu, saglasno propisima koji uređuju status žrtava nasilja u zajednici.“

U skladu sa Zakonom o pravima, obavezama i odgovornostima pacijenata ostvaruje se pravo pacijenta na hitnu medicinsku pomoć koju nije moguće uvjetovati statusom zdravstvenog osiguranja. Saglasno članu 7. Zakona pacijent, koji je žrtva nasilja u porodici ili je pacijent dijete koje je žrtva nasilja, ostvaruje pravo na zdravstvenu zaštitu, koje uključuje i zbrinjavanje i liječenje posljedica nasilja na fizičko, mentalno i reproduktivno zdravlje.

Osim navedenog, isti Zakon propisuje da pacijent ima pravo na preventivne mjere i informacije koje su potrebne za očuvanje zdravlja

i sticanje zdravih životnih navika, kao i informacije o rizičnim ponašanjima i štetnim faktorima životne i radne okoline, koji mogu imati negativne posljedice po zdravlje (član 40. stav 1). Pacijent koji je žrtva nasilja u porodici ili je pacijent dijete koje je žrtva nasilja, saglasno propisima o zaštiti od nasilja u porodici, ostvaruje pravo na preventivne mjere i informacije s ciljem očuvanja fizičkog i psihičkog zdravlja, saglasno posebnim propisima iz ove oblasti (član 40. stav 6).

Donesena je naredba o standardima i normativima zdravstvene zaštite iz obaveznog zdravstvenog osiguranja u Federaciji Bosne i Hercegovine, koja donosi novi set usluga, a između ostalog prepoznote su i nove usluge u zajednici, što je primjenjivo i za određene potrebe žrtava. Također, uvedeno je savjetovanje vezano za zlostavljanje kao posebna usluga, koja uključuje savjetovanje o nasilju u porodici, seksualnom zlostavljanju i drugim oblicima zlostavljanja, i to u okviru zaštite mentalnog zdravlja i usluga iz domena savjetovanja i psihosocijalne procjene (u zaštiti mentalnog zdravlja) predviđena je i usluga procjene rizika, koja se, između ostalog, odnosi i na procjenu rizika od drugih, kao što je nasilje u porodici, seksualno zlostavljanje, zanemarivanje i sl. Osim toga, savjetovanje vezano za zlostavljanje prepoznato je kao posebna usluga i na sekundarnom nivou zdravstvene zaštite, kroz psihijatrijske usluge.

U skladu sa članom 31. Zakona o zaštiti od nasilja u porodici, žrtva nasilja u porodici ima pravo na osiguranje osnovnih životnih potreba, između ostalog i u pogledu neophodnog zdravstvenog zbrinjavanja. Zaštita žrtve nasilja u porodici, u smislu zdravstva, osigurava se u skladu sa važećim zakonima koji propisuju pravo na zdravstvenu zaštitu i zdravstveno osiguranje.

Žrtva nasilja u porodici u sistemu zdravstva se tretira kao pacijent, odnosno korisnik usluga. Slijedom toga, sve obaveze zdravstvenih ustanova prema pacijentima jednako su primjenjive na postupanje sa žrtvama.

Zdravstveni radnici, koji u obavljanju svoje dužnosti saznaju za učinjene radnje nasilja u porodici, dužni su odmah po saznanju prijaviti učinjene radnje nasilja u porodici nadležnoj policijskoj upravi, saglasno

članu 8. Zakona o zaštiti od nasilja u porodici. Pravilnik o načinu provođenja zaštitnih mjera za počinioce nasilja u porodici koje su u nadležnosti policije sadrži i obrazac za prijavu nasilja u porodici, koji primjenjuju i zdravstveni radnici.

Zakon o liječništvu, također, propisuje članom 35. da je liječnik dužan, prilikom pregleda i pružanja liječničke djelatnosti, pri sumnji na zapuštanje i zlostavljanje djece i maloljetnika, odnosno na nasilje u porodici, upozoriti odgovorne organe, obazrivo čuvajući privatnost i interes djeteta, odnosno žrtve nasilja u porodici, te djelovati u najboljem interesu djeteta, odnosno žrtve nasilja u porodici. Osim toga, saglasno članu 43. liječnik je obavezan podnijeti prijavu policiji ili drugom nadležnom državnom organu kada tokom obavljanja liječničke djelatnosti posumnja da je smrt ili tjelesna ozljeda pacijenta nastala nasilnim putem, u skladu sa odredbama propisa o krivičnom postupku. Liječnik je prijavu iz stava 1. ovog člana obavezan podnijeti i _____
43 kada posumnja da je djetetu, maloljetnoj odnosno nemoćnoj osobi zdravstveno stanje ugroženo zbog grubog zanemarivanja funkcija zbrinjavanja, odnosno zapuštanja i zlostavljanja od strane osobe koja je dužna da se stara o njoj, kao i onda kada postoje znakovi bilo kojeg vida zlostavljanja od člana porodice ili druge osobe.

Bitno je naglasiti da je izricanje zaštitnih mjera zasnovano upravo na prijavljivanju nasilja u porodici nadležnoj policijskoj upravi, čime počinje formalni postupak provođenja zaštite žrtve od nasilja u porodici. U sektoru zdravstva provode se dvije vrste zaštitnih mjera, i to:

- zaštitna mjera obavezognog liječenja od ovisnosti počinioca nasilja u porodici i
- zaštitna mjera obavezognog psihosocijalnog tretmana počinioca nasilja u porodici

6.2. Nasilje u porodici – javnozdravstveni problem

Prepoznavanje znakova nasilja u porodici i pravovremeno reagiranje moguće je u zdravstvenim ustanovama uspostavljanjem sistema u kojem se zdravstvene ustanove prepoznaju kao mjesto od povjerenja, a zdravstveni profesionalci imaju jasne smjernice djelovanja, uz potrebnu senzibilizaciju za adekvatno reagiranje u pojedinim slučajevima nasilja u porodici. Važnost pravovremenog djelovanja leži i u činjenici da nasilje u porodici, osim vidljivih fizičkih povreda, ostavlja posljedice i na mentalno zdravlje, intelektualni razvoj, socijalno ponašanje, a kod djece i na uspjeh u školi.

Prema Zakonu o zdravstvenoj zaštiti, društvenu brigu za zdravlje čine mjere kojima se stvaraju uvjeti za provođenje zdravstvene zaštite radi očuvanja i unapređenja zdravlja stanovništva. Stoga je pristup pacijenticama/žrtvama nasilja sastavni dio redovne zdravstvene zaštite, ali sa specijaliziranim pristupom s obzirom na specifičnost problema. Ovo ne znači nužno potrebu stvaranja specijaliziranih ustanova ili službi, ali specijalizirani pristupi jesu potrebni.

44

Jedno od načela zdravstvene zaštite je načelo specijaliziranog pristupa, kojim se osiguravaju organizacija i razvijanje posebnih specijaliziranih kliničkih javnozdravstvenih dostignuća i znanja, te njihova primjena u praksi (član 23. Zakona o zdravstvenoj zaštiti).

Dakle, nasilje u porodici prepoznato je kao važan javnozdravstveni problem, zbog čega ga je potrebno i rješavati unutar zdravstvenog sistema, provodeći sve mjere zdravstvene zaštite, od promocije i prevencije, preko ranog dijagnosticiranja, tretmana pa do rehabilitacije.

U zdravstvenim ustanovama razlikuju se dva pristupa pri otkrivanju rodno zasnovanog nasilja, posebno onog koje je počinio intimni partner:

- Rutinsko ispitivanje (skrining ili univerzalni skrining), tj. rutinsko postavljanje pitanja ženama koje dođu u zdravstvenu ustanovu o izloženosti nasilju od strane intimnog partnera.

- Kliničko ispitivanje (ili otkrivanje slučaja), odnosno postavljanje pitanja ženama koje dođu u zdravstvenu ustanovu na osnovu kliničkih stanja, anamneze i liječničkog pregleda (SZO 2013).

6.3. Postupanje zdravstvenih ustanova u slučajevima nasilja u porodici

Nakon identifikacije i procjene slučaja nasilja u porodici, pružatelji zdravstvenih usluga trebali bi izvršiti liječnički pregled te pružiti medicinsku njegu.

45

Kroz cjelokupan proces liječničkog pregleda i pružanja njege, pružatelji zdravstvenih usluga trebali bi stalno imati na umu da bi žrtve nasilja u porodici mogle biti veoma emotivne.

Prva linija podrške

- Ne osuđivati žrtvu nasilja u porodici, pružiti joj podršku i potvrditi ono što ona kaže.
- Pružiti praktičnu njegu i podršku koja odgovara potrebama žrtve, a ništa joj ne nameće.
- Pitati za historiju nasilja, pažljivo saslušati, ali ne prisiljavati žrtvu da govori (treba biti pažljiv kada se razgovara o osjetljivim pitanjima).
- Pomoći žrtvi da dobije informacije o resursima, uključujući pravne i druge usluge koje žrtva može smatrati korisnim.
- Pomoći žrtvi da poboljša vlastitu sigurnost i sigurnost svoje djece, ukoliko je potrebno.

- Pružiti ili mobilizirati socijalnu podršku.
- Konsultacije obavljati uz odgovarajuću privatnost.
- Zadržati povjerljivost te žrtvu obavijestiti o ograničenjima u pogledu povjerljivosti (npr. kada postoji obaveza prijavljivanja).

Medicinska anamneza i pregled

- Zamoliti žrtvu da svojim riječima ispriča šta se desilo.
- Trebalo bi pribaviti detaljan opis nasilja, njegovo trajanje, je li uključivalo korištenje oružja, kao i datum i vrijeme inciden(a)ta.
- Treba imati na umu da neke žrtve mogu svjesno izostaviti neugodne detalje incidenta.
- Provjeriti druge simptome koji mogu ukazivati na oblik nasilja (npr. dehidracija, pothranjenost).
- Nakon uzimanja anamneze, zdravstveni radnik trebao bi obaviti kompletan pregled (cijelog tijela, uključujući i genitalije, zbog mogućeg seksualnog nasilja), (preporuka br. 11 WHO-a), uz poštivanje sljedećih općih principa:
- Obrazložiti ljekarski pregled, objasniti šta on podrazumijeva, zašto i kako se obavlja, kako sam pregled ne bi prerastao u još jedno traumatično iskustvo. Pored toga, pacijentici treba dati priliku da postavlja pitanja.
- Pitati pacijentnicu želi li da je pregleda doktorica (osobito u slučajevima seksualnog nasilja).
- Ne ostavljati pacijentnicu samu (npr. dok čeka pregled).
- Zamoliti je da skine svu odjeću i obuće ogrtač za pregled kako bi se mogle uočiti skrivene povrede.
- Kada se pregledaju dijelovi tijela zbog fizičkih znakova nasilja u porodici, prvo pregledati otkrivenе dijelove, a

potom ljubazno zatražiti od žrtve da otkrije i ostatak tijela zbog pregleda. Ne tražiti od nje da otkrije sve dijelove tijela istovremeno; potpuna razodjevenost za žrtvu može biti ponižavajuća.

- Pažljivo pregledati dijelove tijela prekrivene odjećom i kosom.
- Ukoliko je žrtva doživjela seksualno nasilje izvršiti pregled cijelog tijela – ne samo genitalije i abdomen.
- Pregledati kako ozbiljne, tako i manje povrede.
- Zapaziti kako emocionalne, tako i psihološke simptome.
- Tokom cijelog fizičkog pregleda obavještavati pacijentiku o tome šta ćete sljedeće uraditi i tražiti njenu dozvolu. Uvijek joj dajte do znanja kada i gdje ćete je dotaći. Pokažite joj i 47 objasnite koje instrumente i materijal koristite.
- Pacijentica može odbiti cjelokupan pregled ili neke njegove dijelove.
- Dopustiti joj određenu kontrolu nad pregledom predstavlja važan element njenog oporavka

Kliničko zbrinjavanje povreda i hitna medicinska pitanja

- Tretirati na licu mesta manje ozbiljne povrede, na primjer, posjekotine, modrice i površinske rane. Sve rane treba očistiti i tretirati po potrebi.
- Sljedeći lijekovi mogu biti indicirani:
 - antibiotici da bi se spriječilo inficiranje rana;
 - antitetanus injekcija ili vakcina (prema domaćem protokolu);

- lijekovi za ublažavanje bolova, anksioznosti ili nesanice.

- U slučaju seksualnog nasilja pružatelj zdravstvenih usluga trebao bi pružiti sljedeće usluge ili uputiti žrtvu na drugog pružatelja koji ih može pružiti:
 - ispitivanje postojeće trudnoće;
 - sprečavanje neželjene trudnoće propisivanjem hitne kontracepcije u roku od 5 dana nakon seksualnog napastvovanja, a idealno bi bilo što je prije moguće kako bi se postigao što bolji efekat; Ukoliko se seksualni napad dogodio prije više od 5 dana ili ukoliko hitna kontracepcija nema efekta, žrtvi treba ponuditi mogućnost abortusa, u skladu sa zakonom.
 - smanjenje rizika od HIV-a davanjem profilakse nakon izloženosti kod žrtava koje se javi u roku od 72 sata nakon napada;
 - profilaksa za seksualno prenosive infekcije (klamidija, gonoreja, trihomonijaza, sifilis);
 - vakcinaciju protiv hepatitis B bez hepatitis B imunoglobulina trebalo bi uraditi prema smjernicama u toj oblasti.
- Pružiti ili mobilizirati socijalnu podršku, ukoliko je potrebno, odnosno na žrtvin zahtjev.
- Pomoći žrtvi kod sigurnosnog planiranja kako bi poboljšala vlastitu sigurnost i sigurnost svoje djece, ukoliko je potrebno.
- Planirati i pružiti dalju zdravstvenu zaštitu, ukoliko i kada je potrebno.

Procjena psihološkog/mentalnog zdravlja i vođenje slučaja

U slučaju nasilja od strane partnera ili seksualnog nasilja, preporučene psihološke intervencije dijele se prema momentu intervencije:

- neposredno nakon incidenta nasilja - psihološku podršku trebalo bi pružiti kako bi se odgovorilo na neposredne psihološke potrebe žrtve Psihološka prva pomoć podrazumijeva sljedeće elemente: pružanje praktične skrbi i pomoći kojom se ništa ne nameće; procjenu potreba i problema; pomoć pri zadovoljavanju osnovnih potreba (npr. za hranom i vodom, informacijama); pažljivo slušanje bez prisiljavanja žrtve da govori; pružanje utjehe i smirivanje; pomoć pri povezivanju s informacijama, uslugama i socijalnom podrškom; zaštitu od daljeg povređivanja; davanje pismenih informacija o strategijama za savladavanje ozbiljnog stresa.
- do 3 mjeseca nakon traume - nastavak pružanja praktične skrbi i podrške nakon procjene potreba i očekivanja. Primjeniti „pozorno čekanje“ tokom 1 do 3 mjeseca nakon događaja, osim ako je osoba depresivna, ima problem s alkoholom i drogom, psihotične simptome, suicidne misli ili tendenciju ka samopovređivanju ili ima problema pri svakodnevnom funkcioniranju. Ukoliko žrtva ima simptome tipične za period nakon silovanja ili bilo kakve druge probleme u pogledu mentalnog zdravlja uputiti je odgovarajućem pružatelju zdravstvenih usluga specijaliziranom za psihološke/mentalne intervencije.
- od isteka 3 mjeseca nakon traume - procijeniti stanje mentalnog zdravlja i riješiti sve utvrđene probleme ili uputiti žrtvu specijalisti.

Prikupljanje dokaza

Dokaze o nasilju trebali bi prikupljati samo pružatelji zdravstvenih usluga koji, prema zakonskoj regulativi i propisima, imaju mandat za tu vrstu procedura i koji su posebno obučeni za tehnike prikupljanja dokaza. Konkretne korake kod prikupljanja dokaza treba dodati, odnosno odrediti, u skladu s protokolima svake zemlje. Tokom ispitivanja treba uzeti i medicinske i forenzičke uzorke. Kada medicinske i pravne (forenzičke) usluge pruža ista osoba u isto vrijeme i na istom mjestu, smanjuje se broj pregleda koje pacijentica mora proći, a na njene potrebe odgovara se na jedan sveobuhvatniji način.

- Objasniti u koje se svrhe prikupljaju dokazi i kako mogu biti korisni/značajni.
- Pitati žrtvu želi li da se uzmu dokazi o nasilju.
- Osigurati da su informacije o prikupljanju dokaza uvrštene u informirani pristanak, odnosno u medicinsku dokumentaciju.
- Ukoliko se ne ispune uvjeti za prikupljanje dokaza navedeni na početku ovog dijela, a žrtva izrazi želju da se dokazi prikupe, žrtvu uputiti u najbližu ustanovu koja može pružiti tu vrstu usluge. Žrtvi dati precizne informacije o službi koja će joj u tome pomoći.
- Imati na umu značaj prikupljanja dokaza što je prije moguće u određenim situacijama nasilja (npr. kod seksualnog nasilja).
- Objasniti šta bi trebalo uraditi, a šta izbjegavati da bi se dokazi sačuvali/da se ne bi uništili (npr. izbjegavati kontakt s vodom, promjenu odjeće).
- Uvjeriti žrtvu u povjerljivost informacija/dokaza.
- Smanjiti rizik od traume i gubitka vremena objedinjavanjem medicinske i forenzičke procedure, ukoliko je moguće.

Vođenje medicinske dokumentacije sastavni je dio stručnog medicinskog rada i neophodna djelatnost za zaštitu zdravlja pojedinca, porodice i cjelokupnog stanovništva, što je svrha liječničke djelatnosti. Zdravstveni radnici u primarnoj zdravstvenoj zaštiti treba da pravovremeno evidentiraju i dokumentiraju nasilje, kako bi time omogućili prevenciju i ranu intervenciju. Suština nije samo registriranje očiglednog, prijavljenog nasilja nego i sve opservacije o mogućem nasilju, ali u razgovoru sa žrtvom/potencijalnom žrtvom. Zbog kontinuiteta vođenja, medicinski zapisi mogu upozoriti druge pružatelje zdravstvenih usluga koji kasnije budu primali pacijentu na njeno iskustvo sa nasiljem i tako im pomoći u pružanju odgovarajuće daljnje zaštite.

Kao međunarodni standard za šifriranje bolesti, povreda i uzroka smrti, koristi se Međunarodna klasifikacija bolesti, povreda i uzroka smrti

MKB/ICD, trenutno 10. revizija kao stručni standard (ICD-10). 51

Kategorija T74 eksplisitno se odnosi na zlostavljanje i omogućava registraciju slučajeva nasilja u medicinskoj praksi.

- T74 – sindromi zlostavljanja
- T74.0 – zapuštanje ili napuštanje
- T74.1 – tjelesno zlostavljanje
 - Pretučen/a:
- sindrom (zlostavljanog) dojenčeta ili djeteta bez posebnih obilježja (BPO)
- bračni sindrom BPO
- T74.2 – spolno zlostavljanje
- T74.3 – psihičko zlostavljanje
- T74.8 – ostali sindromi zlostavljanja

Mješoviti oblici

- T74.9 – sindrom zlostavljanja, nespecifičan

Učinci: zlostavljanje odraslog BPO i zlostavljanje djeteta BPO

Procjena i upravljanje rizikom

Procjena rizika i upravljanje mogu smanjiti nivo rizika. Sigurnosni plan dio je intervencije u datom slučaju i može spriječiti buduće nasilne incidente ili eskalaciju, odnosno izloženost ekstremnim situacijama. Sigurnosni plan razvija se u skladu s faktorima rizika i dostupnim resursima.

52

Da bi se razvio efikasan sigurnosni plan neophodno je razumjeti faktore rizika u pogledu ponavljanja, odnosno eskalacije nasilja. Što se više faktora utvrdi i poveže sa datim slučajem nasilja, to je veći rizik kojem je žrtva nasilja izložena.

Mogući faktori rizika koji se utvrđuju:

- Prethodni činovi/incidenti nasilja nad žrtvom, djecom ili drugim članovima porodice, historija zlostavljanja, oblici i obrasci, prethodno osuđivanje ili prijavljivanje policiji te korištenje oružja predstavljaju pokazatelje za procjenu opasnosti;
- Nasilno ponašanje izvan porodice;
- Odvojen život i razvod jesu periodi visokog rizika;
- Ostali članovi porodice na strani su počinioca;
- Zakonito ili nezakonito posjedovanje i/ili upotreba oružja odnosno prijetnja upotrebe oružja;
- Alkohol i droga mogu izmijeniti ponašanje i dovesti do eskalacije nasilja;
- Prijetnje, osobito prijetnje ubistvom, moraju se shvatiti

ozbiljno;

- Ekstremna ljubomora i posesivnost;
- Ekstremno patrijarhalne ideje i stavovi;
- Proganjanje i psihološko teroriziranje (uhodenje);
- Nepoštivanje naloga o zabrani prilaska koje izda sud ili policija;
- Mogući okidači koji mogu dovesti do iznenadne eskalacije nasilja (promjene u odnosu).

Prije svega treba razviti sigurnosni plan te, ukoliko je potrebno, predložiti upućivanje na druge službe, što treba organizirati uz odgovarajuću sigurnost i bez stigmatizacije.

- Lista osoba (prijatelja, komšija) koje se mogu pozvati 53 u hitnim situacijama ili koje mogu pružiti sklonište na nekoliko dana.
- Identificirati jednog ili više komšija kojima možete reći za nasilje i koje možete zamoliti da pomognu ukoliko primijete neobične događaje u vašem domu.
- Vježbati kako na siguran način napustiti dom.
- Spakovati torbu za odlazak i staviti je na mjesto gdje će biti lako dostupna u vanrednim situacijama.
- Osloniti se na vlastiti instinkt i prosudbu. Ukoliko je situacija opasna, razmislite o tome da počiniocu nasilja pružite što želi kako bi se smirio. Imate pravo zaštititi sebe i svoju djecu.
- Razmisliti o tome da se u budućnosti za pomoć obratite drugim pružateljima usluga.
- Upamtiti da vi ne zaslužujete da se nad vama vrši nasilje niti da vam se prijeti.

6.4. Zaštitne mjere koje se provode u zdravstvenim ustanovama

Zakon o zaštiti od nasilja u porodici članom 15. propisuje zaštitnu mjeru obaveznog liječenja od ovisnosti, i to na način da tu zaštitnu mjeru nadležni sud izriče osobi koja je nasilje učinila pod utjecajem ovisnosti o alkoholu, opojnim drogama ili drugim psihoaktivnim supstancama, ako postoji opasnost da se radnje nasilja ponove. Mjera se određuje u trajanju koje ne može biti kraće od jednog mjeseca niti duže od dvije godine.

Na snazi je Pravilnik o načinu i mjestu provođenja zaštitne mjere obaveznog liječenja od ovisnosti počinioca nasilja u porodici.²⁵

Saglasno članu 3. Pravilnika zaštitna mjera provodi se u zavodima za liječenje bolesti ovisnosti, centrima za mentalno zdravlje u zajednici i/ili terapijskim zajednicama/komunama. Ukoliko zdravstveno stanje počinioca nasilja u porodici iziskuje hospitalizaciju, zaštitna mjera se provodi u stacionarnoj zdravstvenoj ustanovi, koja ima uslove za provođenje liječenja ovisnosti, osnovanoj na nivou kantona, gdje počinilac nasilja u porodici ima prebivalište, odnosno boravište. Ukoliko ne postoji stacionarna zdravstvena ustanova na nivou kantona gdje počinilac nasilja u porodici ima prebivalište, odnosno boravište, zaštitna mjera se provodi u kantonu koji je najbliži prebivalištu, odnosno boravištu počinioca nasilja u porodici. Troškovi izvršenja zaštitne mjere padaju na teret suda koji je zaštitnu mjeru izrekao.

Druga zaštitna mjera koja se provodi u zdravstvenim ustanovama je obavezni psihosocijalni tretman počinioca nasilja u porodici. Mjera je propisana članom 14. Zakona o zaštiti od nasilja u porodici. Zaštitna mjera obaveznog psihosocijalnog tretmana može se izreći nasilnoj osobi radi otklanjanja uzroka njenog nasilničkog ponašanja ili ako postoji opasnost da ta osoba nasilje ponovi. Mjera se određuje u trajanju koje ne može biti kraće od šest mjeseci kontinuirano niti duže od dvije godine. Pravilnik o načinu i mjestu provođenja zaštitne mjere obaveznog psihosocijalnog tretmana počinilaca nasilja u porodici²⁶

²⁵Službene novine Federacije BiH broj 99/15

²⁶„Službene novine Federacije BiH”, broj: 63/17

donosi federalni ministar rada i socijalne politike, uz saglasnost federalnog ministra zdravstva.

Ova zaštitna mjera provodi se u zdravstvenim ustanovama primarne zdravstvene zaštite - centrima za mentalno zdravlje ili specijalističko-konsultativnim psihijatrijskim službama pri zdravstvenim ustanovama, u saradnji sa tijelima starateljstva, u skladu sa članom 3. Pravilnika. Ukoliko zdravstveno stanje počinjocu nasilja u porodici iziskuje hospitalizaciju, zaštitna mjera se provodi u bolnici osnovanoj na nivou kantona gdje počinilac nasilja ima prebivalište, odnosno boravište. Troškovi izvršenja zaštitne mjere obaveznog psihosocijalnog tretmana padaju na teret suda koji je zaštitnu mjeru izrekao.

6.5. Saradnja sa drugim institucijama, organima i organizacijama

55

Referalni mehanizmi predstavljaju organiziran sistem tjesne saradnje svih profesionalaca zaposlenih u institucijama, ustanovama i nevladinim organizacijama koje mogu pružiti pomoć, zaštitu i zbrinjavanje žrtava nasilja, kao i prevenirati eskalaciju nasilja. Ovaj pristup počiva na principu međusobne saradnje, transparentne razmjene raspoloživih informacija, uzajamnog povjerenja i ekonomičnosti.²⁷

Razvoj referalnog sistema ne znači uspostavljanje nove usluge već identificiranje postojećih institucija, ustanova i organizacija koje će biti uključene u referalni sistem. Ova procjena nastoji utvrditi polazne tačke i potencijalne partnere za sudjelovanje u referalnom sistemu.

S tim u vezi skrećemo pažnju da su, kada je u pitanju nasilje u porodici, u Federaciji BiH definirani protokoli o saradnji, i to članom 39. Zakona o zaštiti od nasilja u porodici, prema kojem su nadležne institucije iz člana 8. stav 1. (medicinske, obrazovne i druge ustanove i organi, te

²⁷Smjernice za uspostavu referalnih mehanizama za žrtve seksualnog i rodno zasnovanog nasilja, Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 2011, str. 17.

nevladine organizacije), kao i nadležni pravosudni organi dužni za područje jedne ili više općina potpisati protokol o saradnji kojim će biti utvrđena međusobna prava i obaveze u postupku prijavljivanja slučajeva nasilja u porodici, pružanja zaštite žrtvama nasilja u porodici i u radu sa nasilnim osobama. Ovim Protokolima preciziran je način na koji će nadležne institucije: ostvarivati kontakte, razmjenjivati informacije, obavještavati jedni druge o sumnji na prisustvo nasilja i o prisustvu nasilja, intervenirati u slučaju prijave prisustva nasilja, sarađivati na pružanju podrške žrtvi nasilja u trenutku intervencije, razmjenjivati informacije i mišljenja tokom rehabilitacije žrtve nasilja, razmjenjivati informacije o toku izvršenja izrečenih mjera počiniocu nasilja, razmjenjivati važne informacije o zaštiti žrtve tokom trajanja izrečene mjere.

56

Neophodno je da zdravstveni profesionalci u svom svakodnevnom radu budu upoznati sa obavezним vidovima saradnje sa svim relevantnim nadležnim subjektima. Navedeno podrazumijeva aktivnu ulogu u implementaciji protokola o saradnji, koji su zaključeni na području općine, odnosno kantona, prema sjedištu zdravstvene ustanove.

Učinkoviti referali zahtjevaju da zdravstveni radnici/saradnici:

- budu u stanju prepoznati i olakšati otkrivanje nasilja u porodici i pružiti podršku prve linije;
- budu u mogućnosti procijeniti individualnu situaciju i potrebe pacijenta, a posebno opasnost od daljnog nasilja ili eskalacije nasilja, te prilagoditi vrstu referala u skladu s tim;
- imaju znanje o postojećem referalnom sistemu i uslugama, te podržavaju žrtvu nasilja u pronalaženju najbolje opcije. U tom smislu zdravstveni radnici trebalo bi da imaju pri ruci kontakt podatke nadležnih institucija za pružanje usluga, posebno sigurnih kuća i policije;

- poznaju domaće zakone o nasilju u porodici, uključujući definicije relevantnih krivičnih djela, o raspoloživim mjerama zaštite i svih obaveza prijavljivanja s njihove strane;
- pribave pristanak žrtve prije dostavljanja informacija o njenom slučaju drugim agencijama ili službama i slijede postupak koji štiti tajnost podataka u vezi s tom ženom.

Pružatelji zdravstvene zaštite odgovorni su za pružanje medicinske njegе i podrške žrtvama, te za izbjegavanje svakog ponašanja koje može dovesti do sekundarne traumatizacije. Uloga zdravstvenih stručnjaka nije u tome da procjenjuju vjerodostojnost navodnog nasilja ili da okrivljuju žrtvu.²⁸

57

Uz predloženi Program edukacije, koji se nalazi u Prilogu II preporučuje se edukatorima da osmисle radionice za svaku tematsku cjelinu, kojima će se na praktičan način osigurati da učesnici steknu znanja i vještine koje će korisiti u radnom i životnom okruženju primjenjujući znanja usvojena na edukaciji.

²⁸Jačanje odgovora zdravstvenog sistema na rodno zasnovano nasilje u Istočnoj Evropi i Centralnoj Aziji – Resursni paket, UNFPA Regionalni ured za Istočnu Evropu i Centralnu Aziju/Istanbul, Turska, i WAVE Mreža i Evropski info centar protiv nasilja, Beč, Austrija (prevod na BHS), Sarajevo, 2015, str. 31.

7. ULOGA ODGOJNO-OBRAZOVNIH USTANOVA U SLUČAJEVIMA NASILJA U PORODICI

7.1. Pravni osnov za postupanje odgojno- obrazovnih ustanova

Zakonima o predškolskom, osnovnom, srednjem i visokom obrazovanju uređeno je obavljanje djelatnosti odgoja i obrazovanja, čija je svrha da kroz optimalni, intelektualni, fizički, moralni i društveni razvoj pojedinca, u skladu sa njegovim mogućnostima i sposobnostima, doprinese stvaranju društva zasnovanog na vladavini zakona, poštivanja ljudskih prava i unapređenju životnog standarda 59 građana.

Okvirni zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju²⁹

- Član 1. - Okvirnim zakonom o predškolskom odgoju i obrazovanju u Bosni i Hercegovini utvrđuju se: principi, ciljevi, standardi i normativi za pripremu zajedničkih nastavnih jezgri programa za obavljanje funkcije predškolskog vaspitanja i obrazovanja, kao i upravljanje, rukovođenje, stručni standardi, vrste evidencija, finansiranje, nadzor i druga pitanja u vezi sa organizacijom i osnivanjem predškolskih ustanova.
- Član 2. – Predškolski odgoj i obrazovanje je sastavni dio odgojno-obrazovnog sistema u Bosni i Hercegovini. On je prvi, poseban i specifičan stepen odgojno - obrazovnog sistema koji se bavi odgojem djece predškolskog uzrasta. Predškolski odgoj i obrazovanje treba shvatiti kao širi pojam koji određuju pojmovi: odgoj, obrazovanje, njega i zaštita.

²⁹Službeni glasnik BiH, broj 88/07

- Član 3. - Organi vlasti nadležni za organiziranje obrazovnog sistema u Brčko Distriktu Bosne i Hercegovine, Republici Srpskoj, kantonima u Federaciji Bosne i Hercegovine (u dalnjem tekstu: nadležne obrazovne vlasti), u skladu sa Ustavom Bosne i Hercegovine i ustavima entiteta i kantona, odnosno ustanove koje su prema važećim zakonima u Bosni i Hercegovini registrirane za pružanje usluga u oblasti predškolskog odgoja i obrazovanja, obavezni su da primjenjuju i poštuju principe i norme utvrđene ovim zakonom i osiguraju odgoj i obrazovanje pod jednakim uvjetima za svu djecu.

Okvirni zakon o osnovnom i srednjem obrazovanju u Bosni i Hercegovini³⁰

60

- Zakonom se uređuju principi osnovnog i srednjeg odgoja i obrazovanja, obrazovanja odraslih i osnivanja i funkcioniranja institucija za pružanje usluga u obrazovanju u Bosni i Hercegovini, kao i dopunska nastava za djecu državljana BiH u inostranstvu.
- U članu 2. definirana je svrha obrazovanja da kroz optimalni intelektualni, fizički, moralni i društveni razvoj pojedinca, u skladu s njegovim mogućnostima i sposobnostima, doprinese stvaranju društva zasnovanog na vladavini zakona i poštivanju ljudskih prava, te doprinese njegovom ekonomskom razvoju koji će osigurati najbolji životni standard za sve građane.
- U članu 7. istaknuto je da pravo djeteta na odgoj i obrazovanje i ispravnu brigu za dobrobit njegovog fizičkog i mentalnog zdravlja i sigurnosti ima prednost nad svim drugim pravima. U slučaju sukoba prava, prednost se daje onom pravu, tumačenju koje će najviše koristiti interesu djeteta.
- U članu 34. definirano je da se u školi podučavaju učenici i redovno se prati i vrši procjena njihovog obrazovnog napretka,

³⁰Službeni glasnik BiH broj 88/07

kako bi se osiguralo potrebno obrazovanje koje odgovara njihovim potrebama i mogućnostima.

- Škola svoju ulogu i obaveze ostvaruje u okruženju koje razvija motivaciju za sticanje znanja, koje poštije i podržava individualnost svakog učenika, kao i njegov kulturni i nacionalni identitet, jezik i vjeroispovijest, koje je sigurno i u kojem ne postoji nikakav oblik zastrašivanja, zlostavljanja, fizičkog kažnjavanja, vrijeđanja, ponižavanja ili degradiranja ili štete po zdravlje, uključujući i štetu izazvanu pušenjem ili upotrebom drugih opojnih i zakonom zabranjenih sredstava.
- Član 49. - Prijave zbog kršenja principa definiranih ovim zakonom mogu se podnijeti nadležnoj obrazovnoj instituciji ili inspekciji nadležnoj za oblast obrazovanja, koja će rješenjem utvrditi opravdanost takvog kršenja i naložiti njegovo 61 otklanjanje. Ako rješenje ne bude doneseno u roku od 30 dana od dana podnošenja prijave, ili ako stranka ne bude zadovoljna rješenjem, ona može podnijeti žalbu nadležnom ministarstvu, koje je obavezno žalbu rješiti u roku od 30 dana. Nezadovoljna stranka može pokrenuti postupak pred nadležnim sudom.
- Član 50. - Protiv lica koje se ponaša suprotno ovom zakonu disciplinski postupak može pokrenuti predškolska ustanova, nadležna inspekcija za obrazovanje ili nadležno ministarstvo za obrazovanje. U slučaju sumnje da je izvršeno krivično djelo, predškolska ustanova, nadležna inspekcija ili nadležno ministarstvo obrazovanja obavijestit će odgovarajući organ krivičnog gonjenja.

Okvirni zakon o visokom obrazovanju u Bosni i Hercegovini³¹

- Član 1. - Zakonom o visokom obrazovanju u Bosni i Hercegovini utvrđuje se: organizacija visokog obrazovanja u Bosni i Hercegovini, odgovornost nadležnih vlasti u ovoj oblasti, ustanovljavanje tijela za provođenje zakona i međunarodnih obaveza Bosne i Hercegovine, te način osiguravanja kvaliteta u oblasti visokog obrazovanja.
- Član 4.- U smislu ovog zakona, termin "visoko obrazovanje" znači obrazovanje nakon srednje škole koje vodi do međunarodno priznatog stepena visokog obrazovanja.
- Visoko obrazovanje zasniva se na: akademskim slobodama, akademskoj samoupravi i autonomiji univerziteta; otvorenosti univerziteta prema javnosti, građanima i lokalnoj zajednici; nedjeljivosti nastavnog rada i naučnog istraživanja, odnosno umjetničkog stvaralaštva; uvažavanju evropskih humanističkih i demokratskih vrijednosti, te usklađivanju sa evropskim sistemom visokog obrazovanja; poštivanju ljudskih prava i građanskih sloboda, uključujući zabranu svih oblika diskriminacije, konceptu cjeloživotnog obrazovanja; interakciji s društvenom zajednicom i obavezi univerziteta da razviju društvenu odgovornost studenata i drugih članova akademske zajednice.
- Član 25. - Statut svake javne visokoškolske ustanove i osnovni dokument svake privatne visokoškolske ustanove, kao uvjet za akreditaciju, sadrži i odredbe koje: osiguravaju osoblju slobodu organiziranja i okupljanja u skladu sa zakonom; štite osoblje od diskriminacije prema bilo kojoj osnovi, kao što su: spol, rasa, seksualna orientacija, bračni status, boja kože, jezik, vjeroispovijest, političko ili drugo mišljenje, nacionalno, etničko ili socijalno porijeklo, povezanost s nekom nacionalnom zajednicom, imovina, rođenje ili bilo koji drugi status.

7.2. Odgojno-obrazovne ustanove – sigurno i poticajno mjesto

Odgojno-obrazovne ustanove su vrlo važne u sprečavanju i otkrivanju zlostavljanja i zanemarivanja djeteta, kao i u pružanju podrške djetetu i porodici.

Odgojno-obrazovne ustanove moraju osigurati tjelesnu i emocionalnu sigurnost bez kojih je teško provesti optimalno poučavanje.

Škola, kao institucija u kojoj se vrši dalja socijalizacija djece nakon porodice i predškolskih ustanova, predstavlja mjesto u kojem bi trebalo uvesti primarnu prevenciju nasilja u porodici s obzirom na to da se u njoj utiče i na ponašanje učenika/-ica i razvijaju stavovi o interpersonalnim odnosima među vršnjacima/-kinjama, ali i među 63 članovima/-icama porodice i odraslima.

Vrijeme provedeno u odgojno-obrazovnoj ustanovi može biti pozitivna prilika i prekretnica za dijete koje je žrtva nasilja u porodici.

U susretu sa zlostavljenim djetetom škola ima nezamjenjivu ulogu detekcije, pružanja korektivnog emocionalnog iskustva sigurne i strukturirane sredine – kontrapunkta nesigurnoj porodičnoj sredini.

Bogatstvo novih odnosa i zadataka u odgojno-obrazovnim ustanovama nudi djeci i mladim ljudima priliku da uoče, razviju i uspostave nove aspekte svoje ličnosti koji imaju snažan zaštitnički potencijal.

Koji su važni faktori oporavka u toj sredini nakon iskustva zlostavljanja u porodici?

- Razvijene osobine ličnosti kao što je kognitivna kompetentnost, razvijen sistem mehanizama odbrane, autonomija, samopoštovanje i sigurna privrženost (rezilijentnost),

- Uspostavljeni spoljašnji faktori koji su podržavajući (nastavnici, pedagozi, vršnjaci, nenasilni roditelji, sigurno fizičko okruženje i kontinuitet povjerljivih odnosa u školskoj sredini).

Ovi faktori mogu pomoći da se razvije veća rezilijentnost pri suočavanju sa porodičnim nasiljem jer djeluju na: smanjenje utjecaja rizičnih doživljaja, razvijanje samopoštovanja, pozitivnu misaonu obradu negativnih iskustava i nalaženje pozitivnih prilika i prekretnica.

Programi podrške u odgojno-obrazovnim ustanovama

- Individualna podrška učenja socijalnih vještina, asertivnosti i jačanja samopouzdanja.
- Razvoj referalnog mehanizma za podršku u sklopu šire mreže u zajednici.
- Primjenjivanje mjera čiji je osnovni cilj:
 - stvaranje i njegovanje klime prihvatanja, tolerancije i uvažavanja;
 - uključivanje svih interesnih grupa (djeca, zaposleni u školi, roditelji, lokalna zajednica) u donošenje i razvijanje programa prevencije;
 - razvijanje mreže za podršku sa različitim profilima profesionalaca;
 - provođenje efikasnih i nestereotipnih programa edukacije (dramske aktivnosti, likovno-okupacione radionice, igranje uloga, filmovi, korištenje multimedijalnih materijala itd);
 - konstantno jačanje kompetencija za vršnjačku podršku;
 - podizanje nivoa svijesti za prepoznavanje nasilja;
 - definiranje postupaka za zaštitu od nasilja i reagiranja u situacijama nasilja;

- informiranje svih interesnih grupa o postupcima zaštite;
 - unapređivanje kompetencije svih interesnih grupa za uočavanje i rješavanje problema nasilja.
- Program zaštite učenika od nasilja treba da bude sastavni dio Školskog razvojnog plana, kao i Programa vrednovanja i samovrednovanja rada škole i da se vremenom usavršava, da prati realne potrebe i mogućnosti škole odnosno lokalne zajednice.
- Program treba da ima karakter univerzalnog preventivnog programa – razvijanje i jačanje protektivnih faktora školske sredine, podsticanje humanog socijalnog funkcioniranja učenika, nastavnika i roditelja, kao i reduciranje rizičnih faktora – prije svega u školskoj, ali i u porodičnoj sredini. 65

- Program treba da ima i elemente selektivnog preventivnog programa jer se u pojedinim dijelovima mora fokusirati na djecu kod koje su prisutni specifični rizični faktori, odnosno koja su pod potencijalno povećanim rizikom da budu žrtve ili pak akteri nasilničkog ponašanja: djeca bez roditeljskog staranja koja žive u hraniteljskim porodicama, djeca sa posebnim odgojno-obrazovnim potrebama, učenici romske nacionalnosti, učenici koji žive u porodicama sa poremećenim porodičnim odnosima.
- Neophodno je i formiranje tima i unutrašnje zaštitne mreže za zaštitu učenika od nasilja.
- Upoznavanje učenika sa programom zaštite od nasilja.
- Formiranje vršnjačkog tima za zaštitu učenika od nasilja.
- Kontinuirano praćenje i savjetodavni rad sa učenicima koji su pod potencijalno povećanim rizikom da budu žrtve ili akteri nasilja.
- Upoznavanje svih roditelja sa Posebnim protokolom i programom za zaštitu djece- učenika od nasilja.

- Grupni rad sa roditeljima na redovnim i vanrednim roditeljskim sastancima: nasilje u školi i porodici, nenasilna komunikacija i konstruktivno rješavanje konflikata, razvojne potrebe i problemi djece školskog uzrasta.
- Umrežavanje i saradnja sa relevantnim ustanovama lokalne zajednice.
- Prilikom realizacije nastavnih sadržaja iz pojedinih predmeta učenici se trebaju na direktni ili indirektni način upoznati sa različitim vrstama i oblicima nasilnog ponašanja, kako u okviru vršnjačkih odnosa, tako i u odnosu djece – odrasli.
- Časovi odjelenjskog starještine trebaju podrazumijevati obradu sljedećih sadržaja: dječija prava i dužnosti, norme ponašanja u školi i porodici, nepoželjne osobine učenika, zanemarivanje i zlostavljanje djece, oplemenjivanje međuljudskih odnosa. Učenici se na taj način osposobljavaju da prepoznaju različite oblike nasilja u okruženju, kao i sa načinima zaštite od nasilja.

Kako u odgojno-obrazovnim ustanovama prepoznati znakove zlostavljanja?

- Osoblje odgojnih i obrazovnih ustanova dužno je prijaviti slučajeve nasilja nad učenikom u svakom pojedinačnom slučaju:
 - fizičkog nasilja
 - emocionalnog (psihičkog) nasilja
 - spolne zloupotrebe
 - zanemarivanja/ili neodgovornog ponašanja roditelja /staratelja.
- Pokazatelji fizičkog zlostavljanja - prisustvo modrica i ozljeda kože koje su smještene na osjetljivim mjestima; prijelomi kostiju; ozljede u vidu tragova kaiša, otiska šaka i prstiju, podlivi.
- Pokazatelji emocionalnog zlostavljanja - poremećaj ponašanja: povlačenje ili antisocijalno ponašanje, destruktivnost, okrutnost, krađa; neurotski poremećaji: inhibiranost,

neuobičajena plašljivost; ekstremna ponašanja: pretjerana popustljivost, ekstremna pasivnost ili agresivnost, prezahtjevnost ili potpuna nezahtjevnost, pokušaji suicida; osjećaj bijesa i maštanje o osveti, samooptuživanje, nepovoljno mišljenje o sebi, svijetu i drugima, osjećaj vlastite nekompetentnosti, zastoji u emocionalnom i intelektualnom razvoju.

- Pokazatelji spolne zloupotrebe - drastične promjene ponašanja, česta plakanja, povlačenje u sebe; bol, krvarenje; zavodljivo ponašanje neprikladno uzrastu; neobično zanimanje ili znanje o seksu i terminima koji su neprikladni uzrastu; prekomjerna potreba da pere ruke; povrede i modrice koje se redovno javljaju, a za koje dijete ima izgovor; drastične promjene školskog uspjeha.
- Pokazatelji zanemarivanja -loša uhranjenost, zapušten fizički izgled, nečistoća odjeće i tijela, napuštanje škole uz pristanak i nagovor roditelja, česta incidentna povređivanja, padovi, gutanje raznih supstanci; nisko samopoštovanje, teškoće u izvršavanju obaveza, niska kontrola bijesa, preuzimanje odgovornosti i brige umjesto odraslih, delinkvencija.

7.3. Postupanje odgojno-obrazovnih ustanova u slučajevima nasilja u porodici

Odgojno-obrazovne ustanove su izuzetno važne u sprečavanju i otkrivanju zlostavljanja i zanemarivanja djece, kao i u pružanju podrške djetetu i porodici. Škola identificira, a ne ispituje, niti dokazuje zlostavljanja i zanemarivanja u okviru porodice, jer su ti zadaci u nadležnosti drugih institucija, kao što je centar za socijalni rad. Prilikom konsultacija sa saradnicima, svi zaposlenici škole, obavezni su poštovati princip povjerljivosti informacija, kao i princip zaštite najboljeg interesa djeteta.

Odgajatelji, učitelji, nastavnici, stručni saradnici i svi drugi zaposlenici dužni su poduzimati mjere zaštite prava djeteta/učenika, te pri svakoj povredi tih prava, posebno pri oblicima fizičkog ili emocionalnog nasilja, spolne zloupotrebe, zanemarivanja ili neodgovornog ponašanja ili izrabljivanja, odmah poduzeti sljedeće korake:

- Ukoliko je dijete/učenik ozlijeđeno u mjeri koja zahtjeva medicinsku intervenciju ili pregled, treba odmah pozvati policiju i službu hitne medicinske pomoći ili na najbrži mogući način, koji ne šteti zdravlju djeteta, otpratiti ili osigurati djetetu pratnju stručne osobe (dvije osobe) do doktora i sačekati njegovu preporuku o dalnjem postupanju (poštovati spol djeteta pri odabiru pratnje).
- Hitno obavijestiti direktora škole, koji će odmah obavijestiti roditelje (staratelje) djeteta. U slučajevima kada se sumnja da je jedan od roditelja ugrozio dijete, osim primarne zaštite zdravlja djeteta, potrebno je obavijestiti nadležni centar za socijalni rad, te dalje postupati prema obavljenim konsultacijama sa stručnim radnicima centra.
- U slučaju sumnje da je nad djetetom počinjeno neko od djela nasilja, potrebno je obavijestiti policiju.
- Direktor i pedagog škole sastavit će službenu zabilješku o prijavi nasilja, te o poduzetim aktivnostima, razgovorima, izjavama i svojim opažanjima, koju će na zahtjev dostaviti drugim nadležnim tijelima. Službenu zabilješku sastavlja i potpisuje stručna osoba koja je „otkrila“ slučaj, dok direktor škole izrađuje i potpisuje službeni popratni akt.
- Školi se preporučuje da čuva navedene akte u vlastitoj arhivi do djetetovog punoljetstva.³²

Potrebno je skrenuti pažnju i na određene napomene:

- Pedagoško-psihološka služba i tim za zaštitu učenika od nasilja (ako je formiran):

³²Smjernice za postupanje u slučaju nasilja nad djecom, Službeni glasnik Bosne i Hercegovine, broj 56/13

- pokreće proces zaštite djeteta, reagira odmah;
 - obavještava odjeljenjskog starješinu i sarađuje sa njim;
 - po potrebi obavlja razgovore sa roditeljima;
 - pruža pomoć i podršku učenicima i nastavnicima;
 - razmatra slučaj i osmišljava zaštitne mjere;
 - po potrebi obavlja konsultacije i sarađuje sa drugim ustanovama;
 - informira i sarađuje sa upravom škole.
-
- Učenici, ako uoče znakove nasilja:
 - traže pomoć predmetnih i dežurnih nastavnika;
 - prijavljuju odjeljenjskom starješini;
 - po potrebi prijavljuju PP službi, upravi i timu;
 - učestvuju u mjerama zaštite.

69

Uz predloženi Program edukacije, koji se nalazi u Prilogu II preporučuje se edukatorima da osmisle radionice za svaku tematsku cjelinu, kojima će se na praktičan način osigurati da učesnici steknu znanja i vještine koje će korisiti u radnom i životnom okruženju primjenjujući znanja usvojena na edukaciji.

8. ULOGA SIGURNIH KUĆA U SLUČAJEVIMA NASILJA U PORODICI

8.1. Uloga i položaj specijaliziranih nevladinih organizacija u borbi i zaštiti od nasilja u porodici

Uloga nevladinih organizacija (sektora civilnog društva) u prevenciji i zaštiti od nasilja u porodici veoma je značajna sa aspekta osiguravanja direktnе pomoći i podrške žrtvama nasilja u porodici, kao i zagovaranja za unapređenje sistema zaštite.

Kontinuiranim radom nevladine organizacije doprinijele su prepoznavanju nasilja kao društveno neprihvatljivog ponašanja. Učinjeni napori rezultirali su uspostavljanjem uspješne saradnje 71 između vladinog i nevladinog sektora. Danas partnerski odnos između specijaliziranih nevladinih organizacija i institucija sistema predstavlja primjer uspješnog mješovitog sistema zaštite od nasilja u porodici, kojim su položaji subjekata zaštite određeni i definirani, te homogenizirani i daju zadovoljavajuće rezultate u zaštiti žrtava.

Žrtve porodičnog nasilja (direktnog ili indirektnog) ispoljavaju različite posljedice na individualnoj, emocionalnoj i socijalnoj razini, a što ovisi od niza faktora (intenziteta, trajanja i vrste nasilja kojem su bile izložene, kapaciteta ličnosti i socijalne podrške koju žrtva ima i dr.). Zbog neizostavnih posljedica po žrtve, nužno je postojanje specijaliziranih servisa i tretmana koji se provode u okviru sigurnih kuća - skloništa za žrtve nasilja u porodici.

U BiH postoji osam sigurnih kuća sa 173 raspoloživa smještajna kapaciteta. Sve sigurne kuće nalaze se u okviru nevladinih organizacija. Na području Federacije BiH ima pet sigurnih kuća sa 126 raspoloživih mesta za smještaj žrtava nasilja. One djeluju u okviru nevladinih organizacija: Fondacija lokalne demokratije Sarajevo, Medica Zenica, Vive Žene Tuzla, Žene sa Une Bihać i Žena BiH Mostar.

Sigurna kuća namijenjena je privremenom zbrinjavanju žena i djece – žrtava porodičnog nasilja i predstavlja realizaciju prava žrtve nasilja u porodici na fizičku i psihičku sigurnost, odnosno zaštitu života, tjelesnog integriteta i duševnog zdravlja i sprečavanje daljeg nasilničkog ponašanja.

Propis predviđen Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici kojim bi se reguliralo pitanje osnivanja, rada i finansiranja sigurnih kuća nije donesen, što predstavlja prepreku u sistemskom reguliranju ove vrste zaštite.

8.2. Sigurna kuća za zaštitu i pomoć žrtvama nasilja

Osnovni cilj sigurne kuće je fizička zaštita i sigurnost žrtava nasilja, ali i niz drugih usluga koje će im pomoći u njihovoj rehabilitaciji i resocijalizaciji, što će ih u konačnici osnažiti da se odupru torturi, te počnu donositi odluke koje će im pomoći u realizaciji budućeg kvalitetnijeg života. Zbog kompleksnosti realizacije koncepta sigurne kuće, kao oblika zaštite potrebno je napraviti osvrt na sljedeće:

- procedure i pravila za smještaj žrtava;
- kontraindikacije za smještaj;
- vrste usluga i tretmana;
- ekonomsko osnaživanje žrtava;
- poseban odnos i prilagodba tretmana za djecu žrtve nasilja;
- programi rada sa počiniocima.

Smještaj u sigurnu kuću se vrši po preporuci nadležnog centra za socijalni rad, policijske uprave, a u nekim sigurnim kućama i na zahtjev neke druge institucije ili na lični zahtjev žrtve. Sve usluge koje nude sigurne kuće su besplatne za žrtve nasilja.

Zakon o zaštiti od nasilja u porodici predviđa trajanje tretmana žrtava u sigurnim kućama do šest mjeseci. Međutim, u praksi je nekada potreban duži tretman o čemu odlučuje stručni tim sigurne kuće i stručni tim nadležnog centra za socijalni rad uvažavajući najbolji interes žrtava nasilja.

U sigurnu kuću na tretman ne mogu biti primljene osobe sa psihijatrijskim dijagnozama u akutnoj fazi bolesti i ovisnice o alkoholu i/ili drogama.

Vrste usluga koje se pružaju u sigurnoj kući:

- Fizička zaštita i sigurnost;
- Psihoterapijski tretman (individualni, grupni);
- Radno-okupaciona terapija, edukativne i suportivne radionice;
- Socijalno savjetovanje i podrška (individualno, grupno, kontakti sa drugim institucijama, kontakti sa članovima porodice);
- Pravna pomoć (pisanje tužbi, različitih zahtjeva, pravno savjetovanje, neke sigurne kuće imaju mogućnost zastupanja na sudu);
- Medicinska pomoć (hitne medicinske intervencije, redovni kontrolni pregledi, medikamentozna terapija- u saradnji sa zdravstvenim ustanovama);
- Neke sigurne kuće imaju programe ekonomskog osnaživanja kroz programe prekvalifikacije, doedukacije, pomoć pri zapošljavanju i dr., kao i mogućnost saradnje sa Zavodom za zapošljavanje Federacije BiH koji provodi program zapošljavanja, samozapošljavanja i prekvalifikacije žrtava nasilja u porodici;
- Pedagoški tretman, podrška u učenju djeci žrtava nasilja u sigurnoj kući;
- Psihoterapijski tretman djece žrtava nasilja u sigurnoj kući;

- Kontakt i saradnja sa vladinim institucijama i nevladinim organizacijama;
- Kontakt i saradnja sa članovima porodice i šire socijalne mreže;
- Neke sigurne kuće provode različite programe podrške i rada sa počiniocima nasilja (individualni tretman, partnerski i/ili porodični tretman, grupe samopomoći).

8.3. Koordinirano djelovanje subjekata zaštite

Sigurna kuća je veoma značajna za žrtve porodičnog nasilja koje se tokom tretmana po prvi put osjećaju prihvaćeno, dobiju razumijevanje, podršku, pažnju i vraćanje dostojanstva. Ali za rješavanje složenog problema kakav jeste porodično nasilje, sigurna kuća nužno mora biti dio sistema u zaštiti od nasilja. Zbog toga sve sigurne kuće usko sarađuju sa centrima za socijalni rad, policijom, pravosuđem, zdravstvenim i obrazovnim institucijama, ali nerijetko i mjesnim zajednicama, općinama i dr.

74

Saradnja se odnosi na međusobnu razmjenu informacija i zajedničke aktivnosti u radu sa žrtvama nasilja, a zasnovana je na potpisanim protokolima o saradnji.

Efikasnost uspostavljenog sistema prevencije i zaštite od nasilja u porodici danas predstavlja odgovornost javnih organa i nevladinih organizacija, kao subjekata u lancu zaštite sa određenim nadležnostima, ulogom i značajem. Potreba za uspostavljanjem koordiniranog djelovanja svih subjekata zaštite (vladinog i nevladinog sektora) ima naročit značaj za unapređenje sistema.

Koordinirano djelovanje uspostavljeno je u većini kantona potpisivanjem Protokola o postupanju u okviru kojeg predstavnici vladinog i nevladinog sektora uz multidisciplinarni pristup, sistemski djeluju na unapređenju sistema zaštite.

Općenito, značaj razmjene informacija između identificiranih subjekata zaštite (policija, centri za socijalni rad, pravosuđe,

zdravstvene i obrazovne institucije) ogleda se prvenstveno kroz olakšavanje rada svim subjektima zaštite, efikasnijem djelovanju, usmjerenu profesionalnih kapaciteta prema postizanju preventivnih i zaštitnih efekata uvažavajući potrebe žrtava. Pored navedenog, značaj efikasne komunikacije, osim što doprinosi povećavanju kvalitete zaštite žrtve, doprinosi i prikupljanju podataka, njihovom evidentiranju, i u konačnici analiziranju. Analize dostupnih podataka iz prakse doprinose jačanju sistema zaštite, identificiranju nedostataka i davanju preporuka za njegovo unapređenje.

Uz predloženi Program edukacije, koji se nalazi u Prilogu II preporučuje se edukatorima da osmisle radionice za svaku tematsku cjelinu, kojima će se na praktičan način osigurati da učesnici steknu znanja i vještine koje će korisiti u radnom i životnom okruženju primjenjujući znanja usvojena na edukaciji.

9. OSTALI SERVISI I USLUGE

9.1. SOS telefon 1265

Jedan od servisa pomoći žrtvama nasilja u porodici je i SOS linija 1265, besplatna pomoć i podrška žrtvama nasilja u porodici, što je često i najbrži način pružanja pomoći.

Od 2008. godine, na inicijativu Gender centra Vlade Federacije BiH, potpisani su Memorandum o saradnji između Gender centra Vlade Federacije BiH i Centra za socijalni rad Jajce, Fondacije lokalne demokratije Sarajevo, Udruženja građana Vive žene Tuzla, Udruženja Žene sa Une Bihać, Udruženja građana Medica Zenica i Udruženja Žena BiH Mostar.

Na ovaj način uspostavljen je jedinstven SOS telefon 1265 za područje ⁷⁷ Federacije BiH. Na SOS telefonu rade operateri koji su završili specijalne edukativne programe za rad sa žrtvama nasilja u porodici.

Svaka prijava nasilja se evidentira u elektronsku bazu podataka.

Pozivi prema SOS telefonu su osigurani tokom 24 sata i besplatni su.

9.2. Programi ekonomskog osnaživanja i drugi vidovi podrške

- Zavod/Služba za zapošljavanje provodi program zapošljavanja, samozapošljavanja i prekvalifikacije žrtava nasilja u porodici
- Programi doedukacije, prekvalifikacije i (samo) zapošljavanja provode se i u okviru nekih nevladinih organizacija

9.3. Besplatna pravna pomoć

- U skladu sa članom 32. Zakona o zaštiti od nasilja u porodici („Službene novine Federacije BiH“, broj 20/13) kantonalne vlade obavezne su donijeti propise sa ciljem ostvarivanja privremene pomoći, uključujući i besplatnu pravnu pomoć za žrtve nasilja u porodici.
- Besplatnu pravnu pomoć žrtvama nasilja pružaju i nevladine organizacije u čijem djelokrugu je i ova oblast.

10. ULOGA MEDIJA

Pregledom nekih od tekstova, koji opisuju slučajeve nasilja u porodici i nasilja nad ženama, uočava se odnos prema žrtvi i počiniocu nasilja, te način (ne)razumijevanja problematike nasilja. Međutim, potrebno je naglasiti kako se jasno vidi promjena odnosa medija prema problemu nasilja tokom proteklih 10-tak godina.

“Mediji posjeduju moć da na određeni način predstave svijet. I baš zato što postoji toliko različitih i suprotnih načina na koje se značenje svijeta može izgraditi, od suštinske je važnosti što se i ko izostavlja i kako se predstavljaju stvari, ljudi, događaji i odnosi,” kazao je među ostalim, Douglas Kellner, profesor filozofije na Univerzitetu u Ostimu, Teksas, autor i koautor velikog broja naslova posvećenih kulturi medija i medijima općenito.

79

Ipak, mediji mogu napraviti i štetu zbog kršenja prava djeteta i žrtava porodičnog nasilja. Umjesto da budu saveznici žrtava nasilja i svih onih koji se protiv tog nasilja bore, mnogi mediji svojim izvještavanjem održavaju, pa i stvaraju atmosferu koja problem produbljuje.

Zločini nasilja nad ženama (silovanja, ubistva, premlaćivanja...), nisu „dobre priče“ za crne hronike. To su zločini kojima svi odgovorni za kreiranje, objavljivanje i emitiranje medijskih sadržaja moraju pristupiti s posebnom pažnjom.

Zakonsko reguliranje medijskog izvještavanja

Novinarstvo u demokratskom društvu, slaže se veliki broj teoretičara, trebalo bi pribavljati i širiti informacije od javnog interesa. Zakonima se osiguravaju posebna prava kako bi mediji što uspješnije izvršavali svoju zadaću, ali sloboda izražavanja uvijek u sebi sadrži i odgovornost.

Neke se stvari propisuju zakonima, a veliki dio prepušten je regulaciji koju novinarstvo i medijski sistem sami sebi nameću etičkim kodeksima.

- Mediji su dužni poštovati privatnost, dostojanstvo, ugled i čast građana, a osobito djece, mlađeži i porodice, bez obzira na spol i spolno opredjeljenje. Zabranjuje se objavljivanje informacija kojima se otkriva identitet djeteta.
- Mediji su dužni poštovati pravo na zaštitu identiteta svjedoka i oštećenika krivičnih djela, i bez njihova znanja i pristanka ne smiju otkriti njihov identitet.

U Bosni i Hercegovini nema precizne regulative vezane za izvještavanje u ovoj problematiki, dokumenti koji su značajni u kontekstu novinarstva su:

80

- Kodeks za štampu
- Kodeks o audiovizuelnim i medijskim uslugama radija
- Kodeks časti BH novinara

Žrtva nasilja, osoba kojoj je nanesena šteta neprimjerenim medijskim izvještavanjem, jedino građanskom parnicom (privatnom tužbom) može tražiti obeštećenje.

Dosadašnja iskustva pokazala su da promotivne aktivnosti putem medija rezultiraju većom informiranošću žrtava o njihovim pravima i mogućnostima.

Sudjelovanje stručnjaka u radijskim i televizijskim emisijama, kao i stalni termin emitiranja ovakvih emisija, dobar su način da se skrene pažnja na ovaj sve izraženiji društveni problem.

Dakle, vrlo je značajna uloga medija da što odgovornije i adekvatnije prezentiraju problematiku nasilja u porodici.

Smjernice za odgovorno medijsko izvještavanje o nasilju:

- Izbjegavati pisanje detalja, priča klikova, čitanosti i gledanosti radi; mediji mogu pomoći u kreiranju društva koje ne odobrava nasilje.
- Prikaz statistike kako bi se ukazalo na širu sliku i učestalost nasilja nad ženama; brojkama se vrši pritisak na nadležne institucije; upozoravanje na rupe u sistemu i manjkave legislative.
- Više izvještavati o sudskim praksama i pratiti sudske postupke.
- Kada se kao razlog nasilja navodi "bračna svađa" ili se piše o "tragičnom kraju jedne ljubavi", zapravo se govori da se uopće ne radi o nasilju. U slučajevima silovanja ne koristiti riječi "seks", "obljubio", i sl., jer te riječi impliciraju pristanak. 81
- Koncentrisati se na ponašanje počinjoca, ne na ponašanje žrtve. "On je silovao, udario, ubio". "Ona ima pravo odijevati se kako želi, piti alkohol, družiti se s kim želi".
- Nasilnike ne nazivati čudovištima i zvijerima jer time se pogoduje mitu kako nasilje čine neki drugi, neki izvan naše zajednice. Nasilnici nisu drugi, često su i vrlo cijenjeni članovi zajednice koja odobrava i prešućuje nasilje.
- Javno mišljenje je znatno oblikovano kulturom silovanja – izjave i stavove poznanika, porodice i komšija počinjoca, kao i proizvoljno odabrana mišljenja važno je kritički prikazati – dobro je navode propratiti objašnjenjem zašto su problematični i što potiču.

Mediji imaju vrlo značajnu ulogu u rješavanju problema nasilja, stoga je važno da institucije i nevladine organizacije koriste medije, posebno lokalne, u svrhu promoviranja zakonskih mogućnosti, prava žrtava,

kažnjavanja, ali i tretmana počinjoca, kao i preventivnih programa sprečavanja svih oblika nasilja.

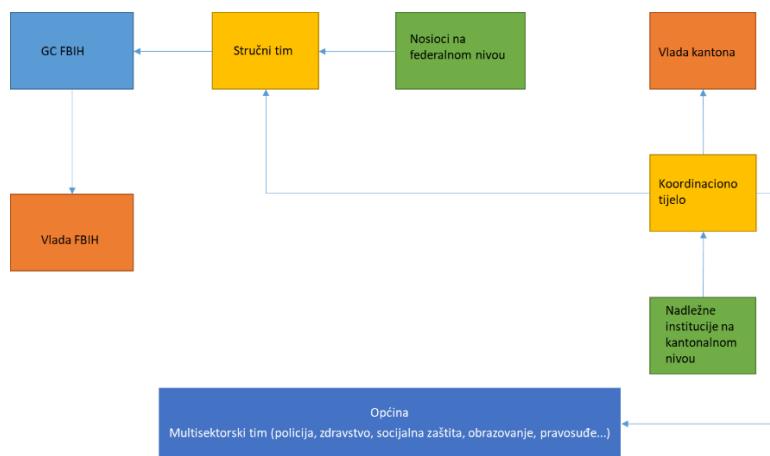
Problem nasilja je u najvećoj mjeri praćen u okviru 16 dana aktivizma u periodu od 25. novembra do 10. decembra kada se organiziraju različite emisije na temu nasilja uz gostovanje predstavnika institucija, nevladinih organizacija, a nerijetko i svjedočenje žrtava nasilja.

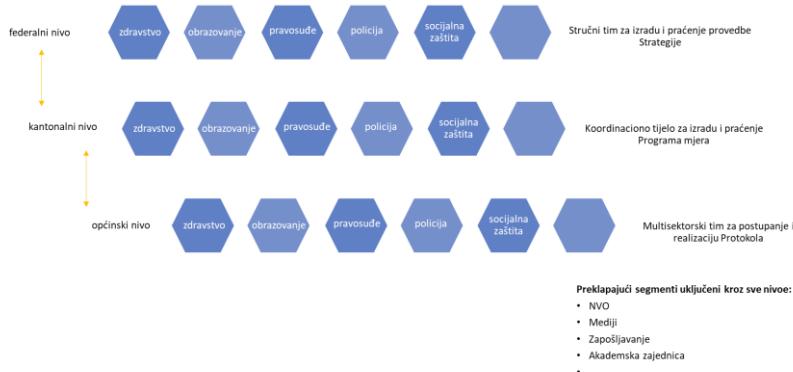
Međutim, kako bi medijski prostor bio adekvatnije iskorišten u okviru problema nasilja, važno je da se o toj temi govori tokom cijele godine, da u okviru programskih šema postoje edukativne emisije i sadržaji koji će češće dolaziti do svih građana, a posebno žrtava nasilja, kako bi ih takve informacije ohrabrike da progovore o nasilju i potraže pomoć.

Uz predloženi Program edukacije, koji se nalazi u Prilogu II preporučuje se edukatorima da osmisle radionice za svaku tematsku cjelinu, kojima će se na praktičan način osigurati da učesnici steknu znanja i vještine koje će korisiti u radnom i životnom okruženju primjenjujući znanja usvojena na edukaciji.

11. OBAVEZE NADLEŽNIH ORGANA VLASTI

Kontinuitet rada na prevenciji i borbi protiv nasilja nad ženama s akcentom na nasilje u porodici garantiran je kroz član 36. Zakona o zaštiti od nasilja u porodici (Službene novine Federacije BiH, broj 20/13) kojim je data obaveza donošenja strateških dokumenta u ovoj oblasti na entitetskom nivou organizacije vlasti. Za izradu i praćenje provedbe strateških dokumenata Vlada Federacije BiH imenuje Stručni tim sastavljen od predstavnika i predstavnica nadležnih inistitucija na federalnom nivou i potrebnih eksperata za pojedine oblasti. Zakon je osigurao i mehanizme na nižim nivoima vlasti u članu 37. Zakona kroz obavezu donošenja programa mjera za prevenciju, zaštitu i borbu protiv nasilja na kantonalm nivou, kao i uspostavljanje koordinacionih tijela, te u članu 39. Zakona potpisivanje protokola o saradnji za jednu ili više općina. Na ovaj način dati su okviri za 83 implementaciju strateških dokumenata u oblasti nasilja na svim nivoima vlasti, horizontalna i vertikalna uvezanost, te je osigurana održivost multisektorskog pristupa, odnosno definirane su prepostavke za usklađeno i sveobuhvatno djelovanje na prevenciji, postupanju i praćenju aktivnosti u oblasti nasilja u porodici.

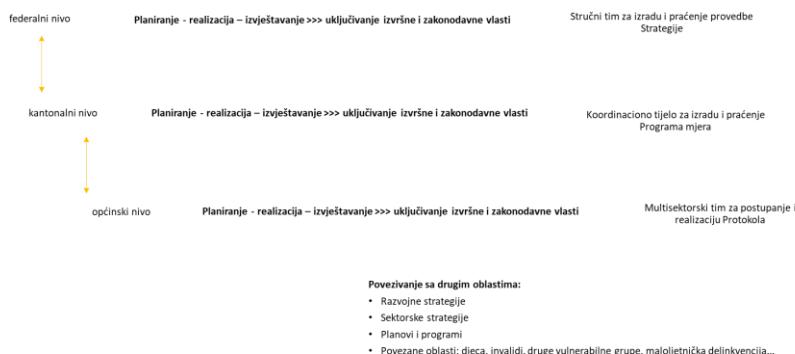

Horizontalna i vertikalna uvezanost

84 Kantonalna koordinaciona tijela sastavljena od predstavnika nadležnih kantonalnih institucija pripremaju dokumente i izvještaje te u svoj rad uključuju i predstavnike zakonodavne i izvršne vlasti, te predstavnike drugih organizacija (vjerske zajednice, mediji, nevladine organizacije...).

Općinski multisektorski timovi postupaju u slučajevima nasilja u porodici, održavaju periodične sastanke, pripremaju dokumente i izvještaje te u svoj rad uključuju i predstavnike zakonodavne i izvršne vlasti, te predstavnike drugih organizacija (vjerske zajednice, mediji, nevladine organizacije...).

Mehanizam planiranja

Veoma je važno na svim nivoima organizacije vlasti osigurati koordinirajuće strukture, osigurati periodične radne sastanke i uspostaviti sistem planiranja, realizacije aktivnosti i izvještavanja, međusobnog uvezivanja i identifikacije razvojnih dokumenata. Na ovaj način oblast prevencije i postupanja u slučajevima nasilja u porodici postaje dio društvenog i planskog razvoja.

Važno je napomenuti da koordinirajuća tijela na svim nivoima organizacije vlasti ne predstavljaju dodatnu obavezu, odnosno ne otvaraju dodatne poslove, nego predstavljaju mehanizam koji osigurava da se poslovi nadležnih organa obavljaju efikasnije, te predstavljaju dio sveobuhvatnih strateških aktivnosti. Na ovaj način se osigurava razmjena praksi i iskustava rada stručnih lica koja rade direktno na poslovima prevencije i postupanja u slučajevima nasilja u porodici i mehanizama strateškog planiranja.

85

Kroz član 35. Zakona definirano je da se sredstva za finansiranje privremenog zbrinjavanja žrtve nasilja u sigurnoj kući, drugoj odgovarajućoj instituciji ili kod druge porodice osiguravaju u skladu sa propisima Federacije BiH i kantona u postocima iz budžeta kantona u visini od 30% i budžeta Federacije BiH u visini od 70%.

U skladu sa članom 32. Zakona predviđeno je finansiranje osnovnih oblika zaštite i privremene pomoći žrtvi, kao i pružanje besplatne pravne pomoći.

12. PREPORUKE

Razumijevanje i razrada efikasnih rješenja za smanjenje jedne tako složene pojave kao što je nasilje u porodici zahtijeva sistematican pristup koji, opet, traži posvećenost osoba i institucija uključenih u upravljanje tom pojmom kako bi se mogao uspostaviti jedan otvoren sistem. Da bi se to postiglo, institucije koje imaju mandat da odgovore na nasilje u porodici moraju imati dinamičnu interakciju s pomenutom pojmom, ali i s drugim institucijama koje predstavljaju dio sistema.

Efikasno rješavanje nasilja u porodici nije moguće u zatvorenom sistemu, sistemu u kojem uključene institucije razvijaju programe i pružaju usluge bez interakcije s drugim pružateljima usluga i bez povezanosti s njima, bez upoznavanja sa složenim podacima o tom problemu i bez jasne slike o rezultatima poduzetih aktivnosti ⁸⁷ (povratnih informacija). Takav način rada ne podržava ocjenu efikasnosti pruženih usluga. Kao rezultat toga, procjena slučaja nasilja u porodici može biti pogrešna, a korektivne intervencije neadekvatne.

Efikasan integriran pristup nasilju u porodici trebao bi uključivati strategije, prevencije i odgovore. Prevencija se sastoji od smanjenja ili uklanjanja osnovnih uzroka nasilja, te specifičnih faktora u određenim situacijama koji doprinose, održavaju ili povećavaju rizik od nasilja u porodici. Aktivnosti odgovora fokusiraju se na posljedice, odnosno ishode incidenata rodno zasnovanog nasilja.

Multisektorski odgovor na nasilje u porodici može, a i ne mora biti formalni mehanizam koji se provodi na državnom ili na kantonalm/lokalm nivou. Sinonimni termini mogu biti „integrirani pristup“ ili „multisektorski“, „multidisciplinarni“, „međusektorski“, odnosno „međuinstitucionalni“. On nije ograničen na multisektorski koordinacioni mehanizam, odnosno upućivanje slučajeva nasilja u porodici, s kojim se često pomiješa.

Efikasan multisektorski odgovor na nasilje u porodici traži mnogo više od formalnog partnerstva i komunikacije između uključenih institucija. To je jedan složen mehanizam intervencije i saradnje s jasnom metodologijom koji svim akterima pruža jedinstven okvir uspostavljen kroz primjenu sljedećih šest funkcija:

- Intervencije/usluge
- Prijavljanje i sistem upućivanja
- Programi obuke
- Dokumentiranje, izvještavanje, prenos i analiza podataka
- Prevencija i podizanje svijesti
- Koordinacija³³

88

Ako se vratimo na strukturu ovog dokumenta, evidentno je da svi naprijed opisani sektori imaju svoje mjesto i ulogu u ukupnom sistemu zaštite, pomoći i podrške žrtvama nasilja u porodici, ali i u sistemu rada sa počiniocima nasilja, bilo kroz provođenje zaštitnih mjera, bilo kroz druge vrste programa. Također, uočava se visoki stepen mogućnosti preklapanja uloga pojedinih sektora, te opasnost od različitih pristupa i uopće razumijevanja vlastite uloge i uloge drugih sektora. Međutim, razmjenom znanja i dosadašnjih praksi, potrebno je težiti ka cilju da uposleni u različitim sektorima imaju ista znanja o svojim obavezama i odgovornostima, kao i o obavezama i odgovornostima drugih u lancu pružanja zaštite, pomoći i podrške žrtvama, ili u radu sa počiniocima nasilja. Imajući u vidu navedeno, ovaj dokument upravo stoji u osnovi tog cilja, tj. za početak pružiti i međusobno podijeliti osnovne informacije o mjestu i značaju svakog od sektora u kreiranju sveobuhvatnog odgovora na nasilje u porodici. S tim u vezi, moguće je umjesto zaključaka iznijeti određene preporuke, kako bi se multisektorski odgovor na potrebe i prava žrtava nasilja u porodici, proveo u praksi na kvalitetan i efikasan način:

³³Multisektorski ogovor na rodno zasnovano nasilje, Efikasan i koordiniran način zaštite i osnaživanja žrtava odnosno osoba koje su preživjele rodno zasnovano nasilje, EEIRH, UNFPA EECARO, 2015, str. 7.

- Nastaviti sa aktivnostima usmjerenim na uspostavljanje i unapređivanje sveobuhvatnog, intersektorskog pristupa u sprečavanju i borbi protiv nasilja u porodici i razvijati multidisciplinarni pristup žrtvama nasilja, uključujući djecu, kroz poboljšanje interinstitucionalne saradnje nadležnih tijela.
- Kontinuirano raditi na osnaživanju multisektorske saradnje kroz aktivnosti utvrđene Protokolima o međusobnoj saradnji potpisanim na nivou kantona i općina. Kao alat za pomoć u realizaciji te saradnje, u Prilogu II prikazan je Hodogram postupanja službi/ustanova/institucija u slučajevima nasilja u porodici.
- Nastaviti sa kontinuiranim edukacijama profesionalaca 89 uposlenih u policiji, pravosuđu, sektorima socijalne zaštite, obrazovanja i zdravstva, kako u smislu specifičnih edukacija o zaštiti od nasilja u porodici, tako i u smislu multisektorskih edukacija, a radi unapređenja znanja i vještina za odgovor u slučajevima nasilja u porodici.
- Za što bolju primjenu procedura u praksi, te ostvarenje uloga svih relevantnih sektora, kako je opisano naprijed u dokumentu, preporučuje se standardizirana minimalna obuka stručnjaka uposlenih u policiji, pravosuđu, sektorima socijalne zaštite, obrazovanja i zdravstva, kao i uposlenih u nevladinim organizacijama koje se bave zaštitom žrtava, te predstavnika medija koji izvještavaju o slučajevima nasilja u porodici. S tim u vezi, postupanje svih relevantnih sektora opisano je u ovom dokumentu, a na osnovu čega je razvijen standardizirani okvir obuke – “Plan i program obuke profesionalaca: Okvir djelovanja u slučajevima nasilja u porodici - Multisektorski pristup”, koji se nalazi u Prilogu III i čini sastavni dio ovog dokumenta.

- Osigurati održiv sistem finansiranja, tehničke i ljudske resurse i centralno prikupljanje podataka o nasilju u porodici, uključujući djecu, u svim nadležnim tijelima. Posebno kadrovski ojačati centre za socijalni rad/službe za socijalnu zaštitu, kao i pedagoške službe u odgojno-obrazovnim ustanovama (u smislu povećanja broja zaposlenih, ali i osiguranja potrebnih znanja i vještina).
- Izrečene zaštitne mjere pratiti i o njima blagovremeno izvještavati nadležna tijela, te počiniocima nasilja osigurati programe savjetovanja i sl., putem kojih se može utjecati na promjene u njihovom ponašanju, te kontrolu agresije.

90

- Žrtve nasilja u porodici treba da imaju pristup odgovarajućoj zaštiti, pomoći i podršci, kako kroz opće, tako i kroz specijalizirane usluge odgovarajućih službi, i treba da budu tretirane i ispitivane na osjetljiv način, izbjegavajući daljnju traumatizaciju.
- Ukoliko su kroz slučaj nasilja u porodici na bilo koji način uključena i djeca, osigurati da je najbolji interes djeteta zapravo osnovni princip rada svih relevantnih sektora, te u tom smislu osigurati da se poduzmu sve neophodne mjere za dijete.

13. LITERATURA

Osnovna stručna literatura i istraživanja:

- Ajduković M, Pavleković G. *Nasilje nad ženom u obitelji.* Društvo za psihološku pomoć; Zagreb; 2004.
- Ajduković D, Ajduković M. *Nasilje u obitelji: što zdravstveni djelatnici mogu učiniti.* Medicina fluminensis; Zagreb; 2010.
- Bodnaruk S, Čizmić J, Hrabač B, Huseinagić S. *Komentari zdravstvenih zakona. Knjiga 1.* Privredna štampa d.o.o. Sarajevo; 2011.
- Borić R. *Pojmovnik rodne terminologije prema standardima Europske Unije.* Ured za ravnopravnost spolova Vlade RH; Centar za ženske studije; Zagreb; 2007.
- Campbell JC. *Danger Assessment.* Johns Hopkins University; School of Nursing; 2004.
- Dutton DG, Hart SD. *Evidence for longterm, specific effects of childhood abuse and neglect on criminal behaviour in men.* Int J Offender Ther Comp Criminol; 1992.
- *Istraživanje o uzrocima nasilja u porodici u Federaciji Bosne i Hercegovine,* Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine; Sarajevo; 2013.
- *Jačanje odgovora zdravstvenog sistema na rodno zasnovano nasilje u Istočnoj Evropi i Centralnoj Aziji – Resursni paket,* UNFPA Regionalni ured za Istočnu Evropu i Centralnu Aziju; Istanbul, Turska i WAVE Mreža i Evropski info centar protiv nasilja, Beč, Austrija; (Prevod na BHS); Sarajevo; 2015.
- Valasek K. *Reforma sektora sigurnosti i rod.* *Priručnik za rod i reformu sektora sigurnosti.* ur. Megan Bastick i Kristin Valasek; DCAF, OSCE/ODIHR, UN-INSTRAW; Ženeva; 2008.

- Martin CL, Ruble DN. *Patterns of gender development*. Annu Rev Psychol; 2010.
- *Multisektorski odgovor na rodno zasnovano nasilje, Efikasan i koordiniran način zaštite i osnaživanja žrtava odnosno osoba koje su preživjele rodno zasnovano nasilje*, Modul 1, EEIRH; UNFPA EECARO; 2015.
- Pilav A, Mehić A. *Jačanje odgovora zdravstvenog sistema na rodno zasnovano nasilje u Federaciji BiH: Resursni paket*. UNFPA; Sarajevo; 2015.

92

- *Pružanje policijskih usluga,dio multisektorskog odgovora na RZN, Standardne operativne procedure*, Regionalni ured UNFPA za Istočnu Evropu i Centralnu Aziju (UNFPA EECARO); 2015.
- *Pružanje psihosocijalnih usluga, dio multisektorskog odgovora na rodno zasnovano nasilje, Standardne operativne procedure*, Regionalni ured UNFPA za Istočnu Evropu i Centralnu Aziju (UNFPA EECARO); 2015.
- *Pružanje zdravstvenih usluga, dio multisektorskog odgovora na RZN, Standardne operativne procedure*, Regionalni ured UNFPA za Istočnu Evropu i Centralnu Aziju (UNFPA EECARO); 2015.
- *Priručnik za trening i edukaciju zaposlenih u centrima za socijalni rad/službama socijalne zaštite u Federaciji Bosne i Hercegovine za postupanje u slučajevima nasilja u porodici*, Federalno ministarstvo rada i socijalne politike; Sarajevo; oktobar 2014.
- *Priručnik za trening i edukaciju zdravstvenih radnika za postupanje u slučajevima nasilja u porodici*, Federalno ministarstvo zdravstva; Sarajevo; 2009.
- Saunders DG. *Husbands who assault: Multiple profiles requiring multiple responses*. U: Hilton NZ (ur.) *Legal responses to wife assault: Current trends and evaluation*. Newbury Park: Sage; 1993.

- Seratlić I, Marković V. *Priručnik: Šta treba da zna svaki socijalni radnik i radnica o nasilju nad ženama*. Rekonstrukcija ženski fond; Beograd; 2015.
- *Sudska razmatranja slučajeva nasilja u porodici u BiH*, DCAF i Atlantska inicijativa; Sarajevo; 2013.
- Van Oosten N, Van der Vlugt I. *Rod i spol u psihosocijalnom radu*. Društvo za psihološku pomoć; Zagreb; 2004.
- *Vijeće Evrope: Konvencija o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici – Obrazloženje*, CM(2011)49 addfinal; 07.04.2011.

Međunarodni dokumenti:

93

-
- Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima (1948)
 - Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (1966)
 - Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (1966)
 - Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena - CEDAW (1979)
 - Konvencija o pravima djeteta (1989)
 - Deklaracija Ujedinjenih nacija o uklanjanju nasilja nad ženama - DEVAW (1993)
 - Deklaracija o pravima osoba s invaliditetom, U.N. Doc. A/10034 (1975)
 - Pekinška deklaracija s Platformom za akciju (1995)
 - Konvencija o pravima osoba s invaliditetom (UN, 2006)
 - Evropska konvencija o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda (1950) i dodatni protokoli

- Evropska socijalna povelja (1961, 1966)
- Konvencija Vijeća Evrope o spriječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i porodičnog nasilja (Istanbulská konvencia, 2011)
- Evropska konvencija za prevenciju torture, nehumanog ili ponižavajućeg postupanja
- Preporuka Rec 2002/05 o zaštiti od nasilja nad ženama
- Preporuka Vijeća Evrope (2007) 17 o standardima i mehanizmima ravnopravnosti spolova

Strateški dokumenti i propisi u BiH/Federaciji BiH:

94

- Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine, *Službene novine Federacije BiH*, br. 36/03, 37/03, 21/04, 69/04, 18/05, 42/10, 42/11, 59/14, 76/14 i i 46/16
- Naredba o standardima i normativima zdravstvene zaštite iz obaveznog zdravstvenog osiguranja u Federaciji Bosne i Hercegovine, *Službene novine Federacije BiH*, br. 82/14 i 107/14
- Odluka o utvrđivanju osnovnog paketa zdravstvenih prava, *Službene novine Federacije BiH*, broj 21/09
- Okvirni zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju, *Službeni glasnik BiH*, broj 88/07
- Okvirni zakon o osnovnom i srednjem obrazovanju u Bosni i Hercegovini, *Službeni glasnik BiH*, broj 88/07
- Okvirni zakon o visokom obrazovanju Bosni i Hercegovini, *Službeni glasnik BiH*, broj 59/07
- Porodični zakon Federacije Bosne i Hercegovine, *Službene novine Federacije BiH*, broj 36/05
- Politika i Strategija za zaštitu i unapređenje mentalnog zdravlja u Federaciji BiH (2012-2020)

- Pravilnik o načinu provođenja zaštitnih mjera za počinioce nasilja u porodici koje su u nadležnosti policije, *Službene novine Federacije BiH*, broj 19/14
- Pravilnik o sadržaju i načinu vođenja evidencije o izrečenim zaštitnim mjerama, osobama koje su štićene zaštitnom mjerom i o nasilnim osobama kojima su izrečene zaštitne mjere, *Službene novine Federacije BiH*, broj 95/13
- Pravilnik o načinu i mjestu provođenja zaštitne mjere obaveznog liječenja od ovisnosti o alkoholu, drogama ili drugim psihotropnim supstancama počinilaca nasilja u porodici, *Službene novine Federacije BiH*, broj 99/15
- Pravilnik o načinu i mjestu provedbe zaštitne mjere obaveznog psihosocijalnog tretmana počinjoca nasilja u porodici, *Službene novine Federacije BiH*, broj 63/17

95

- Pravilnik o organizaciji i bližim uvjetima prostora, medicinsko-tehničke opreme i stručnog kadra, koje trebaju ispunjavati centri za mentalno zdravlje u zajednici, kao i edukaciji iz oblasti zloupotrebe psihotropnih supstanci, *Službene novine Federacije BiH*, broj 73/11
- Pravilnik o standardima za rad i pružanje usluga u ustanovama socijalne zaštite u Federaciji Bosne i Hercegovine, *Službene novine Federacije BiH*, br. 15/13 i 44/16
- Strateški plan za unapređenje ranog rasta i razvoja djece u Federaciji BiH (2013-2017)
- Smjernice za postupanje u slučaju nasilja nad djecom, *Službeni glasnik Bosne i Hercegovine*, broj 56/13
- Strategija za borbu protiv nasilja nad djecom u BiH za period 2012-2015, *Službeni glasnik Bosne i Hercegovine*, broj 38/13

- Strategija za prevenciju i borbu protiv nasilja u porodici (2013-2017), Vlada Federacije Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 2013, *Službene novine Federacije BiH*, broj 22/13
- Ustav Federacije Bosne i Hercegovine
- Zakon o evidencijama u oblasti zdravstva, *Službene novine Federacije BiH*, broj 37/12
- Zakon o krivičnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine, *Službene novine Federacije BiH*, br. 35/03, 37/03, 56/03, 78/04 28/05, 55/06, 27/07, 53/07, 9/09, 12/10, 8/13 i 59/14
- Zakon o liječništvu, *Službene novine Federacije BiH*, broj 56/13
- Zakon o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom Federacije BiH, *Službene novine Federacije BiH*, br. 31/08 i 27/12
- Zakon o pravima, obavezama i odgovornostima pacijenata, *Službene novine Federacije BiH*, broj 40/10
- Zakon o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini, *Službeni glasnik BiH*, broj 32/10 - Prečišćeni tekst
- Zakon o sestrinstvu i primaljstvu, *Službene novine Federacije BiH*, broj 43/13
- Zakon o sistemu poboljšanja kvalitete, sigurnosti i o akreditaciji u zdravstvu, *Službene novine Federacije BiH*, br. 59/05 i 52/11
- Zakon o zabrani diskriminacije, *Službeni glasnik BiH*, broj 59/09
- Zakon o zaštiti od nasilja u porodici, *Službene novine Federacije BiH*, broj 20/13
- Zakon o zdravstvenoj zaštiti, *Službene novine Federacije BiH*, br. 46/10 i 75/13
- Zakon o zdravstvenom osiguranju, *Službene novine Federacije BiH*, br. 30/97, 7/02, 70/08 i 48/11

14. PRILOZI

- I. Riječnik pojmova
- II. Hodogram postupanja službi/ustanova/institucija u slučajevima nasilja u porodici
- III. Plan i program obuke profesionalaca: *Okvir djelovanja u slučajevima nasilja u porodici - Multisektorski pristup*

PRILOG I.

Riječnik pojmova

Nasilje u porodici/nasilje koje počini intimni partner

Svaki čin fizičkog, seksualnog, psihološkog ili ekonomskog nasilja koji, bilo u domu ili na javnom mjestu, počini osoba koja je član porodice ili osoba koja je intimni partner, bračni drug ili bivši partner, bez obzira na to da li žive zajedno (*Vijeće Evrope, Konvencija Vijeća Evrope o prevenciji i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici, CETS br. 210*).

98

Osnovne usluge

Osnovni skup usluga potrebnih, na absolutnom minimumu, da bi se osigurala prava, sigurnost i dobrobit svake žene, djevojke ili djeteta izloženih nasilju nad ženama. Premda se osnovne usluge ne pružaju na istovjetan način u svakoj zemlji ili okruženju, one podrazumijevaju kombinaciju univerzalnih usluga kao što su zdravstvena zaštita, skrb, socijalna zaštita i dobrobit, potom obavezne usluge kao što je reakcija policijskih i pravosudnih organa te specijaliziranih socijalnih službi.

Pružatelji pravosudnih usluga

Uključuju državne/vladine dužnosnike, sudije, tužioce, policiju, pravnu pomoć, sudsку administraciju, pravnike, pravne saradnike te osoblje socijalnih službi/službi za podršku žrtvama.

Obavezno prijavljivanje

Odnosi se na zakonske propise koje su usvojile određene zemlje, a koji stručnjacima i/ili pojedincima nalažu da prijave (obično policiji ili pravosudnom sistemu) svaki incident stvarnog ili suspektnog nasilja u porodici ili nasilja koje je počinio intimni pratner. U mnogim zemljama obavezno prijavljivanje odnosi se u prvom redu na zlostavljanje djece i maloljetnika, dok u drugim zemljama to obuhvata i prijavljivanje nasilja koje počini intimni partner.

Počinilac

Osoba, grupa ili institucija koja direktno čini ili na drugi način podržava nasilje ili drugu vrstu zlostavljanja drugih protiv njihove volje (IASC, 2005., *Smjernice za rodno zasnovano nasilje u humanitarnim situacijama: fokusiranje na prevenciju i odgovor na seksualno nasilje u vanrednim situacijama*).

99

Upućivanje

Način na koji žrtva stupa u kontakt s pojedinačnim stručnjakom ili institucijom u vezi sa svojim slučajem te način na koji stručnjaci i institucije komuniciraju i sarađuju kako bi joj obezbijedili sveobuhvatnu podršku. Partneri u mreži upućivanja obično podrazumijevaju različite vladine odjele, ženske organizacije, organizacije na nivou zajednice, zdravstvene institucije i druge (UNFPA 2010).

Sistem upućivanja

Sveobuhvatan institucionalni okvir koji povezuje različite subjekte s jasno određenim i razgraničenim mandatima (koji se,

ipak, u određenim slučajevima mogu preklapati), odgovornostima i ovlastima u jednu mrežu saradnje, s krovnim ciljem pružanja zaštite i podrške žrtvama, pomaganja pri njihovom potpunom oporavku i osnaženju te sprečavanja nasilja i krivičnog gonjenja počinjoca. Mehanizmi upućivanja rade na osnovu efikasnih kanala komunikacije i uspostavljuju jasne linije i procedure upućivanja, s jasnim i jednostavnim sekvencialnim koracima (*UNFPA 2010*).

Prijavljanje slučaja nasilja

Objelodanjivanje incidenta/slučaja nasilja od strane jednog pružatelja usluga drugom, razmjena informacija o slučaju nasilja s drugom institucijom/organizacijom tokom procesa upućivanja. Prijavljanje se može vršiti samo u granicama pristanka koji daje žrtva/preživjeli, s veoma malo izuzetaka.

Rodno zasnovano nasilje

Oblik diskriminacije koji ozbiljno narušava mogućnost žena da uživaju prava i slobode na osnovu ravnopravnosti s muškarcima (*UN-ova Konvencija o ukidanju svih oblika diskriminacije žena (CEDAW), Opća preporuka br. 19 o nasilju nad ženama, član 1*).

Silovanje/pokušaj silovanja

Fizički nametnuta ili na drugi način iznuđena penetracija – čak i u maloj mjeri – vulve ili anusa penisom, odnosno drugim dijelom tijela ili predmetom. Pokušaj istog naziva se pokušaj silovanja (*WHO, Svjetski izvještaj o nasilju i zdravlju*).

Dječiji brak

Formalni brak ili neformalna zajednica osoba mlađih od dobi za legalni pristanak predstavlja realnost i za dječake i za djevojčice, premda su djevojčice time pogodžene u znatno većoj mjeri (*UNICEF, Dječiji brak, 2012*).

Seksualno zlostavljanje/nasilje

Svaki seksualni čin, pokušaj ostvarenja seksualnog čina, neželjeni seksualni komentari ili kontakti te činovi trgovine, ili na drugi način usmjereni, a u vezi sa seksualnošću određene osobe i to upotrebom sile od strane bilo koje osobe, bez obzira na odnos između te osobe i žrtve/preživjelog, u bilo kojem okruženju, uključujući, između ostalog, dom i radno mjesto (*WHO, Svjetski izvještaj o nasilju i zdravlju*).

101

Seksualno iskorištavanje

Svaki stvarni čin ili pokušaj zloupotrebe ugroženog položaja, razlike u moći ili povjerenja u seksualne svrhe uključujući, između ostalog, finansijsku, društvenu ili političku korist od seksualnog iskorištavanja druge osobe (*Bilten generalnog sekretara Ujedinjenih naroda o zaštiti od seksualnog iskorištavanja i zlostavljanja (PSEA) (ST/SGB/2003/13)*).

Trgovina ljudima

Vrbovanje, transport, transfer, skrivanje ili primanje osoba u svrhu iskorištavanja, a putem prijetnji, upotrebe sile ili drugih oblika prisile, kidnapovanja, prevare, obmane, zloupotrebe moći ili položaja ili podređenog položaja te davanjem ili primanjem uplata ili beneficija kako bi se dobio pristanak osobe koja ima kontrolu nad drugom osobom. Iskorištavanje, u najmanjem slučaju, uključuje prostituiranje drugih ili druge oblike seksualnog iskorištavanja, prisilni rad i služenje, porobljavanje i postupke slične porobljavanju, ropsku podređenost ili vađenje organa (*Protokol o prevenciji, suzbijanju i kažnjavanju trgovine ljudima uz UN-ovu konvenciju protiv transnacionalnog organizovanog kriminala*).

102

Nasilje nad ženama

Svaki čin rodno zasnovanog nasilja koje rezultira ili će vjerovatno rezultirati fizičkom, seksualnom ili mentalnom patnjom ili štetom po ženu, uključujući i prijetnju takvim činom, prisilu ili proizvoljno lišavanje slobode, bez obzira dešava li se to u javnom ili privatnom životu (*UN-ova deklaracija o eliminiranju nasilja nad ženama, New York, Ujedinjeni narodi, 1993*). To podrazumijeva mnogo različitih oblika nasilja nad ženama i djevojkama, kao što je nasilje koje počini intimni partner, seksualno nasilje koje počini osoba koja nije partner, trgovina te štetne prakse kao što je žensko obrezivanje.

PRILOG II.

Plan i program obuke profesionalaca:

*Okvir djelovanja u slučajevima nasilja u porodici -
Multisektorski pristup*

Svrha obuke: Za preventivni rad u oblasti nasilja u porodici i postupanje u slučajevima nasilja u porodici potrebno je uključivanje većeg broja nadležnih subjekata u sistemu djelovanja i zaštite. Kroz obuku nadležni subjekti u sistemu djelovanja i zaštite učinit će se mjestom od povjerenja. Obuka će omogućiti predstavnicima različitih institucija da sagledaju okvire rada drugih stručnjaka i institucija, upoznaju se sa mogućnostima, ali i ograničenjima drugih institucija, bolje međusobno povežu i uspostave kvalitetniju i bolju saradnju na nivou lokalne zajednice, ali i na nivou kantona.

Cilj obuke: Upoznavanje svih subjekata u sistemu djelovanja i zaštite o koracima i međusobnoj saradnji u preventivnom radu i u postupanju u slučajevima nasilja u porodici.

Oblasti obuhvaćene obukom: Policija, pravosuđe, zdravstvo, socijalna 105 zaštita, obrazovanje, sigurne kuće, SOS telefon, zapošljavanje, mediji, donosioci odluka.

Vrijeme trajanja obuke: 2 dana

Rezultat obuke: Subjekti u sistemu djelovanja i zaštite su upoznati sa pravnim okvirom, obavezama i koracima u preventivnom djelovanju i postupanju u slučajevima nasilja u porodici. Jasna su očekivanja i obaveze pojedinih profesionalaca u multisektorskom radu.

Program
Uvod
1. Nasilje u porodici
2. Strateški i pravni okvir
3. Uloga policije u slučajevima nasilja u porodici
4. Uloga pravosuđa u slučajevima nasilja u porodici
5. Uloga centara za socijalni rad u slučajevima nasilja u porodici
6. Uloga zdravstvenih ustanova u slučajevima nasilja u porodici
7. Uloga odgojno-obrazovnih ustanova u slučajevima nasilja u porodici
8. Uloga sigurnih kuća u slučajevima nasilja u porodici
9. Ostali servisi i usluge (SOS telefon, edukacije, zapošljavanje i sl.)
10. Uloga medija
11. Obaveze nadležnih organa vlasti

Sadržaj predavanja/Prezentacije

Edukatori/Predavači u okviru svake oblasti treba da pripreme power point prezentaciju u kojoj će prezentirati sadržaj i teme koje se odnose na svaku pojedinačnu oblast.

Teme koje trebaju biti sadržane na prezentaciji su sljedeće:

1. Nasilje u porodici

- Vrste nasilja
- Dinamika nasilja u partnerskim odnosima
- Nasilje nad djecom

107

2. Strateški i pravni okvir

- Međunarodni pravni okvir
- Domaći pravni okvir
- Strategije
- Koordinaciona tijela
- Programi mjera
- Protokoli o saradnji

3. Uloga policije u slučajevima nasilja u porodici

- Zakonski okvir (nadležnost policije)
- Postupanje policije
- Izlazak na teren po prijavi
- Uloga policijskih službenika
- Saradnja sa drugim institucijama i organizacijama
- Procedura prijave krivičnog djela nasilja

- Procedura podnošenja zahtjeva za izricanje zaštitnih mjera
- Procedura provedbe zaštitnih mjera iz okvira nadležnosti policije
- Preporuke

4. Uloga pravosuđa u slučajevima nasilja u porodici

- Zakonski okvir (nadležnost pravosudnih institucija)
- Postupanje i uloga kantonalnog tužilaštva
- Postupanje i uloga općinskih sudova
- Procedura procesuiranja krivičnog djela nasilja u porodici
- Procedura donošenja rješenja o izricanju zaštitnih mjera
- Uzimanje izjave i prikupljanje dokaza o krivičnom djelu
- Uloga svjedoka u sudskom procesu
- Saradnja sa drugim institucijama
- Preporuke

5. Uloga centara za socijalni rad u slučajevima nasilja u porodici

- Zakonski okvir (nadležnost socijalne zaštite)
- Postupanje i uloga centra za socijalni rad/službe socijalne zaštite
- Izlazak na teren po prijavi nasilja
- Praćenje provođenja zaštitnih mjera
- Saradnja sa drugim institucijama
- Preporuke

6. Uloga zdravstvenih ustanova u slučajevima nasilja u porodici

- Zakonski okvir (nadležnost zdravstvenih ustanova)
- Postupanje i uloga zdravstvenih ustanova
- Provođenje zaštitnih mjera iz nadležnosti zdravstvenih ustanova
- Saradnja sa drugim institucijama
- Preporuke

7. Uloga odgojno-obrazovnih ustanova u slučajevima nasilja u porodici

- Zakonski okvir (nadležnost obrazovnih ustanova)
- Uloga i postupanje obrazovnih ustanova
- Postupak postupanja u slučajevima sumnje na nasilje
- Saradnja sa drugim institucijama
- Preporuke

109

8. Uloga sigurnih kuća u slučajevima nasilja u porodici

- Zakonski okvir (nadležnost sigurnih kuća/nevladinih organizacija)
- Procedura prijema žrtava nasilja u sigurnu kuću
- Uslovi za prijem u sigurnu kuću
- Vrste tretmana u sigurnoj kući
- Tretman počinioца nasilja
- Saradnja sa drugim institucijama
- Preporuke

9. Ostali servisi i usluge

SOS telefon 1265:

- Informacije o operaterima na SOS telefonu 1265
- Procedura prijema poziva, evidencije
- Postupanje operatera u slučaju prijave nasilja

Programi ekonomskog osnaživanja i drugi vidovi podrške

- Vrste programa ekonomskog osnaživanja
- Uloga Zavoda/Službi za zapošljavanje u programima zapošljavanja, samozapošljavanja, prekvalifikacije žrtava nasilja
- Uloga nevladinih organizacija u programima edukacije, prekvalifikacije, ekonomskog jačanja žrtava nasilja

Besplatna pravna pomoć

- Uloga besplatne pravne pomoći na kantonalmom nivou (u skladu sa Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici FBiH, Sl. Novine Federacije BiH, broj 20/13)
- Uloga nevladinih organizacija koje pružaju besplatnu pravnu pomoć

10. Uloga medijskih kuća

- Zakonski okvir (nadležnost medija)
- Uloga medija u izvještavanju o slučajevima nasilja
- Postupanje medija u konkretnim slučajevima
- Preventivni i edukativni programi u okviru redovne programske šeme medijskih kuća
- Saradnja sa drugim institucijama (organiziranje tematskih emisija, gostovanje različitih stručnjaka, uzimanje izjava)
- Preporuke

11. Obaveze nadležnih organa vlasti

- Uloga općinskih vijeća, kantonalnih skupština, komisija za jednakopravnost spolova, povezivanje sa privrednim sektorom, lokalnom zajednicom, medijima i dr.
- Obaveza kantonalnih vlada - donošenje dvogodišnjih Programa mjera za prevenciju i borbu protiv nasilja u porodici
- Obaveza kantonalnih vlada - imenovanje koordinacionih tijela za praćenje Programa mjera
- Protokoli intervencija u slučajevima nasilja (općinski i kantonalni nivo)
- Formiranje multisektorskih timova na općinskom nivou

PRILOG III.

**Hodogram postupanja službi/ustanova/institucija u
slučajevima nasilja u porodici**

